

Книговъзраждане

Стратегия за развитие на българския книжен пазар

**Съвместна инициатива на българското Министерство на културата
и Асоциация „Българска книга”**

март 2007

Обяснение

Цялата информация в този документ е събрана с необходимото усърдие.

В този текст говорим за частен книжен пазар и обществен книжен пазар. Под частен книжен пазар определяме всички икономически дейности.

Общественият книжен пазар включва всички обществени библиотеки и държавната политика, свързана с тяхното управление.

„Книговъзраждане” е проект на Германо-българското техническо сътрудничество, изпълняван от GTZ от името на германското министерство на икономическото сътрудничество и развитието (BMZ).

Той е съвместна инициатива на българското Министерство на културата и Асоциация „Българска книга”

Експертен екип: Mathias Brandt, Unternehmen.Kommunizieren. Köln,
ИК-Индустриконсулт, София
в сътрудничество с Асоциация „Българска книга”

<http://www.abk.bg>

Съдържание

1. ОБОБЩЕНИЕ НА ДАННИТЕ ОТ АНАЛИЗА	6
1.1 ЧАСТЕН КНИЖЕН ПАЗАР	6
1.2 КНИГА И ЧИТАТЕЛ	8
1.3 ОБЩЕСТВЕН КНИЖЕН ПАЗАР	9
2 ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ	12
3 СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ	13
3.1 ОБЩИ.....	13
3.2 МИКРО НИВО.....	14
3.3 МЕЗО НИВО	15
3.4 МАКРО НИВО	15
4 ОПЕРАТИВЕН ПЛАН, ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ	17
4.1 МИКРОНИВО.....	17
4.2 МЕЗОНИВО	18
4.3 МАКРОНИВО.....	21
АНЕКС 1: АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОТРАСЪЛА КЪМ 2006	23
1 СТРУКТУРА НА ОТРАСЪЛА	23
1.1 ЧАСТЕН КНИЖЕН ПАЗАР	23
1.1.1 Структура на публикуваните книги	24
1.1.2 Бизнес връзки между издатели и търговци	28
1.1.3 Бизнес – поведение	29
1.2 ПАНАИРИ И НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ.....	31
1.2.1 Панаири.....	31
1.2.2 Други промоции	32
1.3 БРАНШОВИ БАРОМЕТЪР 2006	32
1.3.1 Настояща ситуация и извадка	32
1.3.2 Обобщение на резултатите	33
2 КНИГИ И ЧИТАТЕЛИ	37
3 ПУБЛИЧЕН КНИЖЕН ПАЗАР	40
3.1 СЪСТОЯНИЕ НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ	40
3.2 СЪСТОЯНИЕ НА УЧЕБНИЦИТЕ ЗА УЧИЛИЩАТА И УНИВЕРСИТЕТИТЕ.....	45
3.2.1 Оценка, одобрение и публикуване на учебници	45
3.2.2 Разпространение.....	45
4 ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА	46
4.1 ОБРАЗОВАНИЕ В УНИВЕРСИТЕТИТЕ (ТРЕТО НИВО).....	46
4.2 ОБУЧЕНИЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ	47
4.3 ПРОФЕСИОНАЛНИ УЧИЛИЩА (ВТОРО НИВО).....	47
5 ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ И ПУБЛИЧНА ФИНАНСОВА ПОДКРЕПА (ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА ЗА КНИГАТА)	47
5.1 ЗАКОН ЗА МЕЦЕНАТСТВОТО	48
5.2 ЗАКОН ЗА БИБЛИОТЕКИТЕ	49

6	НАЦИОНАЛНИ ПОЛИТИКИ.....	49
6.1	Програма за действие на Министерството на културата.....	49
6.2	Положението на българските автори – проблеми и тенденции	50
6.3	Подкрепа за млади автори (стипендии, обществена подкрепа).....	50
6.4	Публично спонсорство.....	50
6.5	Събития на различно равнище – регионални, национални	50
6.6	Книгите и политиците	50
6.7	Неправителствени организации и фондации, културни центрове.....	50
7	ЧАСТНО СПОНСОРСТВО.....	51
8	МЕЖДУНАРОДНИ ПОЛИТИКИ И РЕПЕРИ/БАЗА ЗА СРАВНЕНИЕ	51
8.1	Международни (многонационални) политики (ЮНЕСКО, ЕС).....	51
8.2	Европейският съюз	51
8.3	Избрани репери/обекти за сравнение	52
9	ОТРАСЪЛЪТ И ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ.....	54
9.1	Програми на Общността “Култура 2000” и “Култура 2007”	57
9.2	Нова програма в сферата на образованието и обучението	59
9.3	Ново поколение образователни и културни програми	60
9.4	Дигитални библиотеки	62
9.5	Европейски стандарти, норми и директиви	63
10	АНЕКС 2: СПИСЪК НА ЧЛЕНОВЕТЕ НА КОНСУЛТАТИВНИЯ СЪВЕТ	64
11	АНЕКС 3, СТАНОВИЩА ОТ ОБЩЕСТВЕНАТА ДИСКУСИЯ, ПРОВЕДЕНА В ПЕРИОДА 19.12.2006 И 09.02.2007.....	65

Въведение

Съгласно най-новите проучвания¹ българските граждани продължават да изпитват дълбоко уважение към книгите и обичат да четат. Според наличните към момента данни това не води до увеличено потребление на книги. Причините са многобройни: липса на разнообразни програми за държавна подкрепа, трансформирането на бизнеса след 1990 г., икономическата криза от втората половина на 90-те и масовото навлизане на компютрите, интернет и други модерни средства за комуникации в живота на хората. Необходими са много активни и координирани действия по отношение на подобряване на снабдяването и качеството на обществените библиотеки, но също така са нужни голям брой и разнообразни професионални издателства, книготърговци и автори.

Стратегията „Книговъзраждане” е част от инициативата „Четяща България”, която започна през 2005 г. и се подкрепя от редица заинтересовани страни в тази сфера. Задачата за изработване на стратегията бе възложена на консултантския екип на първото заседание на Консултативния съвет, което се състоя през месец септември 2006 г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”.

Консултативният съвет е координиращ и в същото време направляващ орган, единна платформа за обмен на мнения, съгласувани действия и формулиране на политика в различни сфери. В него участват представители на всички държавни институции и неправителствени организации, имащи отношение към тази дейност.

Настоящият документ има за цел подобряването на българския книжен сектор – както на частния, така и на публичния. Той беше изготвен в постоянен диалог и с активното участие на представители на основните заинтересовани страни. Първият вариант на стратегията беше представен за обсъждане на Второто заседание на Консултативния съвет през декември 2006 г. С това бе стартирана и процедурата за съгласуване със съответните държавни институции и неправителствени организации. Отправените препоръки са отразени и представени на Третото заседание на Консултативния съвет на 04 април 2007 г.

Стратегията е разработена в рамките на Българо-германското техническо сътрудничество, което се осъществява чрез Германското дружество за техническо сътрудничество (GTZ). Сърдечно благодарим за тази подкрепа.

Все още четенето е основен източник за придобиване на знания, за опознаване на света и за образование. То е привлекателно и полезно занимание, което дава достъп до нови светове и разширява хоризонта. Четенето е неделима част от модерното общество и една от основните и стратегически предпоставки за развитие на икономика, основана на знанието.

Надежда Захариева

Йонко Йончев

Заместник-министър
Министерство на културата

Председател на УС
Асоциация Българска книга

¹ Алфа Рисърч от името на Асоциация „Българска книга”, декември 2006

1. ОБОБЩЕНИЕ НА ДАННИТЕ ОТ АНАЛИЗА²

1.1 Частен книжен пазар

- I. Книжният бранш в България има около 150 действащи издатели от общо 3 300, които са включени в ISBN регистъра.
- II. Активно на пазара работят около 150 книгоразпространителски фирми.
- III. Броят на работещите в частния сектор е приблизително 5 000 служители, като общият годишен оборот е около 60 милиона лева.
- IV. Според Националната ISBN агенция до м. октомври 2004 г. са регистрирани 3 300 издатели от 115 града и 79 030 книги имат ISBN. Към момента 87 % от книгите, публикувани в България имат ISBN.
- V. Броят на заглавията през 2005 г. е нараснал с 19,9% в сравнение с 2000 г., но тиражът е с 2.4 пъти по-малък. Като се сравнят данните за 2005 и 2004 г., се забелязва намаляване на броя на заглавията и на тиража съответно с 6.3% и 8.6%. През 2005 г. според Националния статистически институт са били публикувани 6 026 книги (ISBN).
- VI. Докато през изминалите 5 години броят на публикуваните заглавия нараства, тиражът продължава да пада. Постоянното намаляване на тиража води до намаляване на показателя „брой книги и брошури на глава от населението”. През 1985 година този показател беше 7.0, а през 2005 година е 0.5, което поражда сериозна отрицателна тенденция за България (фиг. 2 – брой книги на глава от населението)
- VII. Водещ сегмент по отношение на броя публикувани заглавия е художествената литература с около 30%, следвана от социалните и естествените науки съответно с 24% и 18%. Всички други сегменти са значително по-слабо представени. По отношение на тиража обаче художествената литература е на второ място.
- VIII. През 2005 са издадени 280 заглавия детска и юношеска литература с тираж 455,1 хиляди. Процентът на този жанр за 2005 г. е 4,6% от общия брой заглавия и 1,4% от общия тираж.
- IX. Бизнес отношенията между издателите и търговците на книги са доста трудни. По-конкретно, процедурите за плащане не са на необходимото съвременно ниво.
- X. Делът на издадените учебници и помагала през 2005 г. е 17,6% от общия брой книги и 23,1% от тиража. През 2004 г. тиражът нараства с 20,3%, а заглавията са с 15 по-малко.
- XI. Според проучване на Асоциация „Българска книга” за отрасъла през 2006 г. 42% от фирмите възнамеряват да наемат повече служители в сравнение с 2005, а около 4% - дори много повече. В половината от отрасъла няма да има значителни промени в броя на служителите през 2006 г. в сравнение с 2005 г. Въпреки това нито една фирма не посочва, че ще наеме по-малко хора. Това е ясен показател, че

² Подробности се дават в Анекс 1: Българският книжен пазар през 2006

- отрасълът се разраства и е на път да преодолее критическите тенденции от последните 10 години.
- XII. Тенденцията на нарастващия пазар се подкрепя от факта, че около 30 % очакват увеличаване на оборота с до 15 % през 2006 в сравнение с 2005, а 50 % очакват увеличаване на оборота с до 10 %. Други 20 % обаче очакват оборотът им да намалее с до 10 %.
- XIII. Производителността в отрасъла е доста обезпокояваща. Почти 50 % не наблюдават никакво подобрене през 2006. Поне една трета посочват, че производителността се подобрява с до 15 %. Това може да се дължи на факта, че се публикуват все повече книги с доста нисък тираж, което оказва пряко влияние на цената на едно копие, както и на оборота на работник.
- XIV. За увеличаване на производителността фирмите използват главно следните методи:
- 15 % наемат външни консултанти (85 % не го правят)
 - 80 % се опитват да подобрят работния процес (вътрешна организация на работата, логистиката и др.)
 - 65 % инвестират в по-широк и по-добър маркетинг
 - 23 % правят други инвестиции
- XV. Около 30 % от фирмите използват настоящия си капацитет в пълна степен. Други 40 % използват между 70 и 90 % от капацитета си, а едва около 4 % използват по-малко от 50 % от капацитета си. Използването на капацитета се подобрява. Около 2/3 (75 %) посочват, че използването на техния капацитет се е увеличило в разглеждания период с до 5 %. Това е друг индикатор за консолидирането на отрасъла.
- XVI. На фона на големината на отрасъла планираните **инвестиции** изглежда, че **нарастват значително**. Всяка втора фирма планира да инвестира повече от 50 000 лева през 2007. Други 17 % планират да инвестират между 20 000 и 50 000 лева. По-малко от 5 % не планират никакви конкретни инвестиции.
- XVII. Заплатите в отрасъла са доста по-високи от минималната.
- XVIII. Панаирите и промоционалните програми са стартирали и се разширяват. България традиционно участва на водещия международен панаир на книгата във Франкфурт, Германия, като през 2006 г. представянето беше най-мощно.
- XIX. През 2005 за първи път след 1990 г. е стартирана съвместна стратегическа инициатива с името „Четяща България”. От тази инициатива са предприети или се подготвят множество действия за реформи.
- XX. 35 % от фирмите инвестират около 3-5% от годишния си оборот в маркетинг и реклама. 20% инвестират повече от 5% в рекламни дейности, 25% инвестират по-малко от 1%. Вече се използват най-популярните инструменти за маркетинг и промоции.
- XXI. Многообразието от книги на пазара се увеличава. Около 40% от търговците на книги, участващи в проучването имат повече от 10 000

- заглавия на своите рафтове. Около 27 % имат между 5 000 и 10 000 различни заглавия в наличност, а около 10 % имат по-малко от 1 000 различни заглавия за заинтересования читател.
- XXII. 10% от търговците на книги предлагат своите артикули на търговска площ от повече от 1 000 кв. м. 55% притежават книжарници от 100 до 200 кв. м. А почти 1/3 притежават книжарница по-малка от 100 кв. м. Повечето търговци на книги (75 %) са започнали своята дейност след 1990. Но въпреки това около 25% вече са имали опит в тази сфера преди 1990. Поради липса на данни не е възможно сравнение с предишни периоди.
- XXIII. Около 16% все още използват сергии на уличните пазари, за да продават книги. 66% обаче са спрели да се занимават с този бизнес. Това означава, че се наблюдава тенденция, при която продажбата на книги на улицата става **все по-маловажна**. Много книготърговци, които в момента ръководят магазини, са започнали като улични търговци.
- XXIV. Повечето книготърговци се занимават до 2 часа на ден с административни дейности (72%). Но 18% прекарват до 4 часа, почти половин ден, в административна работа. Търсенето на пазарна информация отнема доста значително време. Ако съществуваше по-добра информационна система (централен регистър), оборотът би се увеличил значително. Почти 1/3 (27 %) от търговците вярват, че могат да увеличат оборота си дори с 20 – 40 %, ако съществува такава система.
- XXV. Има голяма необходимост от професионално образование на всички нива (професионално обучение, университети).
- XXVI. Средните месечни разходи за книги на човек от населението са в рамките на 5,3 лв (сред тези, които купуват книги). Тези покупки обаче са концентрирани в 44% от населението на възраст между 15 и 70 години. Ако разпределим тези данни върху цялото население, ще се получи среден разход от 2,3 лв. на месец за книги в България.

1.2 Книга и читател³

- I. Проучванията през последните няколко години показват намаляване на дела на читателите (от 62% през 2002 до 58% през 2006). По приблизителни изчисления активните читатели сред тях са около 28%. Останалите 30% бихме могли да опишем по-скоро като хора, за които книгите са интересни, защото намират четенето на книги за важна и социално престижна дейност от гледна точка на имиджа, но които рядко четат в действителност.
- II. В сравнителен план, делът на хората в България, **които четат книги съответства на средните стойности за страните – членки на Европейския Съюз (58% четат книги, 42% не четат)**. (Източник: “Европейското участие в културните дейности”, проучване Евробарометър, извършено по поръчка на Европейската Комисия, Евростат)

³ Пазарно проучване: Четяща България, социологическо проучване, ноември 2006

- III. Основна причина за интереса към четенето на книги е **развлечението**. Следващият по сила аргумент е **обогащването** на общите знания, културата и образоваността.
- IV. Психологическата бариера за покупна **цена на книга е под 5 лв.** и между 5 и 10 лв. (до 5 лв. за 35%, между 5 и 10 лв. за 23%).
- V. **Качеството на изданията най-често се оценява като добро:** оценките за всички жанрове преобладаващо са разположени върху положителната част от скалата. Художествената литература и справочниците получават най-високите оценки.
- VI. Посетителите на книжарници (с различна честота в рамките на една година) са 42%. Тяхното **удовлетворение от интериора**, асортимента и дизайна на книгите, както и от обслужването, компетентността и даваните съвети от продавач-консултантите е високо.
- VII. Голямото мнозинство от родителите (80 %) вярват, че техните деца трябва да четат книги, макар че в момента, твърде малък дял от тях четат на децата си преди те да тръгнат на училище.
- VIII. Общественото мнение силно вярва, че е необходима по-ниска ставка на ДДС за книгите.

1.3 Обществен книжен пазар

- I. 7000 библиотечни и други специалисти работят в библиотеките и само 50% от тях са на пълен щат.
- II. Съгласно данните от НСИ от 2006 г. общият брой на библиотеките в България през 2005 г., чийто фонд е повече от 2 000 книги, са 4 552, а регистрираните читатели са 1 336 366 души. Библиотечният фонд наброява 86 581 623 издания, от които 68 530 932 са книги. Библиотечният фонд в обръщение е 24 530 991 тома, от които 21 318 069 - книги. Тази тенденция показва, че само 28.3 % от общия съществуващ фонд и 31,1 % от книгите се използват. Ето някои характеристики:
 - Всяка българска библиотека е отворена за посетители приблизително 3 700 часа в годината;
 - Повече от 65 % от читателите в библиотеките са учащи в училища и университети;
 - Библиотеките са основен доставчик на интернет в малките градове и села;
 - В библиотеките работят над 7 000 библиотекари и други специалисти
 - 22 % от библиотеките нямат ресурс за закупуване на нова литература;
 - Повече от 30% нямат средства да се абонират за нито едно периодично издание;
 - 9 % от библиотеките имат CD-ROM колекции, а само 3 % разполагат с DVD колекции;
 - 8 % от библиотеките разполагат с подходящо оборудвани компютърни места за посетители;

- 14 % имат осигурен интернет достъп;
 - 6% предоставят за ползване интернет на читателите си;
 - 3% от библиотеките имат собствена интернет страница;
 - Българските библиотеки са на последно място по финансови индикатори в сравнение с 29 европейски страни.
- III. Библиотечните колекции и преобладаващата част от библиотеките са неактуални и не отговарят на търсенията на читателите. Обемът на набавяните ежегодно материали е намалял в пъти в сравнение с 1990 година. За периода 2003 – 2005:
- 22% от библиотеките са закупили нови книги;
 - 30% не са се абонирали за нито едно периодично издание;
 - 20% са отделили до 500 лв. за покупка на нови материали;
- IV. Според проучване на Народната библиотека “Св. Св. Кирил и Методий” състоянието на библиотеките е доста тревожно⁴:
- Българските библиотеки изостават сериозно от изискванията и очакванията на обществото към техните услуги;
 - Различната институционална подчиненост на библиотеките и липсата на координиращо управляващо звено води до прилагането на несъгласувани политики дори за библиотеки от един и същи вид и това пречи на ефективността на разходването на държавната субсидия;
 - Развитието на библиотеките е неравномерно. Съществуват големи различия в двете основни групи, които могат да се идентифицират:
 - Добре развити библиотеки, които прилагат съвременни подходи в организацията на библиотечната дейност и услуги. Те представляват около 11% от общия брой и вниманието на държавата е насочено към тях. Това са Народната библиотека, регионалните и общинските библиотеки в по-големите общини, университетските библиотеки и някои от по-големите читалищни библиотеки.
 - По-слабо развити библиотеки от съвременна гледна точка, които се справят трудно с минималното финансиране, липсата на квалифициран персонал и подходящо оборудване. Това са болшинството от училищните и читалищните библиотеки в по-малките населени места, както и научните и специализираните библиотеки.
 - Необходима е спешна реформа в библиотечния сектор с цел повишаване на ефективността на библиотеките при реализирането на националните приоритети.

⁴ В момента се изпълнява проект за изготвяне на стратегия за развитие на българските библиотеки в сътрудничество със Съюза на библиотечните и информационните работници в България и с подкрепата на Английското правителство.

- Читалищните, общинските и регионалните библиотеки са гръбнакът на системата от териториални библиотечни услуги. Задължително е да се зададат количествени и качествени параметри за тяхната дейност, на базата на които те ще бъдат финансирани.
 - Преструктурирането на библиотечния сектор е предпоставка за прилагането на националните програми и целенасочените инвестиции за създаване на национална библиотечна информационна мрежа и тяхното технологично обновяване.
 - Създаването на система от законови документи ще гарантира статута и рационалното финансиране на различните видове библиотеки, като се вземат предвид тяхното функциониране в обща мрежа.
- V. Макар и недостатъчно активно използвани (**22% от хората посещават библиотеките с различна честота** в рамките на една година), 83% ги смятат за важни. Подобно е и отношението към читалищата.
- VI. Средната заплата за работещите в библиотеките е твърде ниска – 188 лв., а за ръководния персонал – 250 лв.
- VII. В същото време, все повече даренията се превръщат в основен начин за обновяване на библиотечните колекции.
- VIII. Библиотечните фондове и преобладаващата част от библиотеките са остарели и не удовлетворяват изискванията на читателите.
- IX. Най-голямата част от обществените библиотеки са читалищата и училищните библиотеки, представляващи 91.4 % от общия брой на библиотеките.
- X. През 1989 броят на читалищата е бил 3 125, а през 2005 вече е 2 838.
- XI. След 1990 политиката към издаването и разпространението на учебници претърпя съществени промени. В момента има пет или шест големи издатели на учебна литература и няколко по-малки фирми. Но издатели и разпространители са затруднени в еднаква степен от многобройните промени в нормативната база, регламентираща оценката и одобрението на учебниците.
- XII. Участието на книжния бранш в програмите на ЕС е по-скоро незадоволително. Не се наблюдават участия в програма ФАР.
- XIII. Съществуват няколко обществени награди за подпомагане на българските автори. Това е твърде малко, дори и като се отчете фактът, че в сравнение със западноевропейските страни финансовите възможности на страната ни за стимулиране на авторите са значително по-ниски.
- XIV. По принцип съществуват достатъчно институции в третата степен на обучение (университети), но учебните планове имат нужда да бъдат модернизирани. Фирмите не са удовлетворени от квалификацията на студентите и в частност от това, че липсва практическа подготовка. Все още няма условия за последваща квалификация.
- XV. Към момента се подготвя закон за библиотеките.
- XVI. Броят на копията от всяко издание, които трябва да се отделят като депозит за обществените институции, се смята за прекалено висок.

- Според някои изчисления до 30% от всички публикувани книги не се регистрират именно поради този висок депозит⁵.
- XVII. Прекалено често се наблюдава нарушаване на българското и международното законодателство за авторското право и интелектуалната собственост.
- XVIII. Публичните средства за книги са значително под международните стандарти от 1 % от националния бюджет.
- XIX. Текущото състояние на законодателството, третиращо доставките на учебници според българските издатели съвсем не благоприятства и не стимулира постоянното повишаване на качеството. Настоящата регулация се определя от Закона за народната просвета и тя ограничава вариантите за учебници до три, като наредбата за одобряването и оценяването търпи много чести промени и те стават все по-сложни, а процедурите по-скъпи, което не допринася за адекватно повишаване на качеството на учебниците и учебните помагала.
- XX. Според общественото мнение има нужда от по-ниска ставка на ДДС за книгите.

2 Приоритети за развитие

Според извършеното проучване съществуват няколко приоритетни области, на които спешно трябва да се обърне внимание:

Приоритет 1: Структура и конкурентност на пазара

На частния пазар липсват някои фундаментални елементи като централен регистър на книгите, ясна система за статистическа документация (бар кодове, сегментиране и др.) в съответствие с международните изисквания. По-нататъшните бизнес отношения между издателите и търговците на книги трябва да се подобрят по отношение на бизнес поведението и процедурите за плащане. По-добра вътрешна организация на пазара ще допринесе за по-добри услуги за читателите. Въпреки очевидния напредък Асоциация „Българска книга” все още не може да осъществява ролята, която се налага от недостатъците на пазарната структура (недостатъчно средства и човешки ресурси).

Приоритет 2: Обучение, образование, квалификация

Отрасълът като цяло е доста недоволен от квалификацията на персонала във формалната система (университети, професионални училища). Трябва да се разработят нови съвременни учебни програми, за да се достигнат

⁵ Становище на Народната библиотека: във връзка с направеното предложение Народната библиотека поема ангажмента да проведе допълнителни проучвания на икономическото развитие в различните региони на страната и техните регионални библиотеки, на традициите при депозиране и възможностите за сътрудничество между отделните библиотеки. Така Народната библиотека ще може да предложи обосновано искане за определено количество копия за официално депозиране.

съвременните стандарти в процедурите за управление, а освен това отрасълът се нуждае от система за продължаваща квалификация или институция, която може периодично да осъществява обучения съгласно най-новите тенденции (краткосрочно обучение). Нуждите от обучение се отнасят по-специално до средното управленско ниво и търговците на книги.

Приоритет 3: Участие в програми на ЕС

До настоящия момент отрасълът не е използвал потенциала на международните програми за развитие и подкрепа. С присъединяването на България към ЕС има нови възможности за финансиране. Отрасълът трябва системно да се подготви за по-добро и ефективно използване на тези съществуващи инструменти за развитие (Култура 2007, Обучение през целия живот, Структурни фондове, програми за регионално развитие и др.).

Приоритет 4: Култура на четенето

С инициативата „Четяща България” Министерството на културата и Асоциация „Българска книга” правят много важен стратегически ход за подкрепа и повишаване на културата на четене. Спадът в потреблението на книги и четенето в комбинация с доста лошото състояние на библиотеките са тревожни сигнали и сериозна заплаха за бъдещото развитие на българското общество. Достъпът до информация и културата на четенето са жизнени предпоставки за развитие на общество на знанието. Принципът на учене през целия живот може да се прилага, единствено ако съществува високо диверсифициран частен и обществен пазар на книги. Необходими са повече субекти както в частния, така и в общественния сектор, за да се насърчава четенето.

Приоритет 5: Държавна политика и благоприятстваща политическа рамка

Напоследък политиката на правителството беше променена и тя вече показва много по-голяма ангажираност към книжния отрасъл както в общественния, така и в частния сектор. Основните области на въздействие остават: по-добра и последователна политика за подкрепа на обществените библиотеки (Закона за библиотеките и Стратегия за развитие на обществените библиотеки), повече държавно финансиране за обществените библиотеки, а по отношение на частния книжен пазар – освобождаване от ДДС, което се подкрепя от огромно мнозинство от българското население според резултатите от социологическото проучване. Освен това трябва да се подобри подкрепата за авторите.

3 СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

3.1 Общи

- I. Въз основа на меморандума „Четяща България”, който беше подписан през април 2006 г. от всички важни заинтересовани страни в отрасъла, настоящата стратегия е насочена към:

- създаване на политически ангажимент за книгата като важна част от културния сектор, която освен това е от огромно икономическо значение.
- глобална концепция за книжния сектор, който сам по себе си представлява верига от отрасли.
- консенсус между общественения и държавния сектор за:
 - Стимулиране създаването на литература;
 - Създаване на фискална и финансова среда; благоприятстваща издателската дейност и графичните изкуства;
 - Създаване на благоприятни условия за търговията и разпространението на книги;
 - Преференциални пощенски ставки и елиминирание на митническите такси или други импортни такси;
 - Засилване на механизмите за дистрибуция, модернизирание на книжарниците и подпомагане на кварталните книжарници;
 - Възприемане на етичен кодекс в сферата на търговските практики;
 - Приемане на законова рамка включваща всички необходими мерки, засягащи книгите;
 - Ангажиране по отношение на обучението на човешките ресурси за всички професии в книжния сектор.

3.2 МИКРО НИВО

- I. Нарастване на броя на заетите в частния книжен сектор от 5 000 на 6 000 до края на 2009 (Индикатор: Статистика).
- II. Минимум 5% годишен ръст на оборота в бранша до 2010 г. (Индикатор: Статистика).
- III. Нарастване броя на книжарниците с 5% годишно. В частност, селските райони трябва да бъдат по-добре обезпечени с книжарници (Индикатор: Статистика).
- IV. Повишаване броя на публикуваните заглавия (нови заглавия за година) годишно с 5% и съответно повишаване на тиража (Индикатор: Статистика).
- V. Подобряване на обучението за книжарите, тъй като те представляват важно свързващо звено между читателите и книгите (Алфа Рисърч) (Индикатор: Браншови барометър).
- VI. Повишаване на производителността (продукция на един зает) с 5% годишно (Индикатор: Статистика).
- VII. Повишаване процента на фирмите, използващи поне 70% от капацитета си от 40% в момента до повече от 50% до 2009 г. (Индикатор: Браншови барометър).
- VIII. Повишаване на заплатите в отрасъла с 3% на година (Индикатор: Браншови барометър).

- IX. Увеличаване на средствата, изразходвани за маркетинг и промоция на повече от 5% средно до 2009 г. (Индикатор: Браншови барометър).
- X. Намаляване на административната тежест за търговците и издателите (Индикатор: Браншови барометър).

3.3 МЕЗО НИВО

- I. Подобряване на системата за професионално обучение и по-нататъшна квалификация до 2012 г. (Индикатор: Браншови барометър: Удовлетвореността от кадрите, подготвяни от формалната система за професионално обучение се повишава).
- II. Въвеждане на инструменти за подпомагане на бизнеса (Централен онлайн регистър на издаваните книги, гаранционен фонд за издатели/търговци, бизнес-поведение) (Индикатор: инструментите са въведени и широко се използват до 2010 г.).
- III. Подобряване на бизнес отношенията между книготърговците и издателите до 2010 г. (Индикатор: Браншови барометър). Поне 50% от издателите и книготърговците трябва да декларират, че бизнес-отношенията им са се подобрили спрямо 2007 г.
- IV. Повишаване на броя на посетителите в книжарниците от 42% в момента на повече от 50% през 2010 г. (Индикатор: Пазарно проучване).
- V. Увеличаване на броя и качеството на медийните изяви свързани с литературата.

3.4 МАКРО НИВО

- I. Повишаване на дела на хората, които четат книги от 58% през 2007 на 62% през 2010 (Индикатор: Пазарно проучване).
- II. Повишаване на средното месечно потребление на книги на глава от населението от 5,3 лв. в момента на 7 лв. до 2010г. (Индикатор: Пазарно проучване).
- III. Редуциране броя на депозитите от нови заглавия с цел да се насърчи прозрачността на пазара до 2008 г⁶.
- IV. Дигитализиране на българските книги и културната традиция. Включване в Европейската дигитална библиотека и участие в съответните програми на ЕС през 2007 г⁷.
- V. Създаване и по-нататъшно развитие на съществуващите и на нови Национални награди, както и по-добър маркетинг и популяризиране на съществуващите вече призове (награди). Създаване на национална програма за подпомагане на автори. По-добро популяризиране, повече прозрачност и ясни критерии (теми, целеви групи, състав на журита и

⁶ Виж становището на Народната библиотека, засягащо промяната на закона за официалното депозиране, изразено по време на общественото обсъждане (Приложение 3)

⁷ Сравни: Становище на Народната библиотека, Приложение 3

- т.н.). Програми за стимулиране на високостойностните произведения (награди) за български автори.
- VI. Повишаване дела на хората, които четат книги от 58% през 2007 на 60% през 2009г. и обръщане на сегашната тенденция за намаляване на броя на четящите (Индикатор: Пазарно проучване).
 - VII. Подобряване на достъпа до литература в селските райони, за стимулиране на по-слабо активните читатели (понастоящем около 30%) (Индикатор: Пазарно проучване).
 - VIII. До 2010 г. увеличаване на времето, отделяно за четене от 9% от свободното време в момента на 15% (Индикатор: Пазарно проучване).
 - IX. Повишаване на средното потребление на книги на човек от 2,3% месечно в момента на 5% месечно на човек.
 - X. Въпреки многобройните програми за подкрепа и награди помощта за българските автори е много по-ниска отколкото е в другите страни, където има директна подкрепа за издадени книги, подкрепа за издателски къщи и значителна подкрепа за самите автори. Австрия например има 11 програми за подкрепа на авторите и 3 програми за подкрепа на издателските къщи и около 20 награди за автори, като някои от тях включват значителен финансов стимул. Трябва да се изготви концепция за разработване на по-добра политика за подкрепа на отрасъла в съответствие с международния опит.
 - XI. Повишаване броя на посетителите на библиотеки от 22% на поне 25% до 2009 г. и респективно – посетителите на читалищата от 30% на 35%.
 - XII. Повишаване на удовлетворението от предлаганите от библиотеките книги (редовните посетители на библиотеките не са удовлетворени от предлагането, проучване на Алфа Рисърч, 2006).
 - XIII. Увеличаване броя на хората, регистрирани в библиотеките от 1,3 милиона в момента на 1,5 милиона до 2010 г.
 - XIV. Повишаване броя на библиотеките, предлагащи интернет достъп на клиентите си от 6% на 20% през 2010 г.
 - XV. Разработване и изпълнение на стратегия за развитието на обществените библиотеки (разработва се в момента).
 - XVI. Подобряване на законовата рамка чрез приемането на Закон за библиотеките (Индикатор: съвременен Закон за библиотеките е одобрен от парламента и е в сила от 2008 г.).
 - XVII. Обединяване на членовете на АБК около идеята за отпадане на ограниченията на броя на учебниците и изработване съвместно с МОН на стабилен и траен регламент за оценяване и одобряване на учебници и учебни помагала, който да отчита потребностите на образователната система и интересите на издателите.
 - XVIII. Въвеждане на диференцирана ставка на ДДС като български принос за националното културно развитие и за постигането на Лисабонските цели (Индикатор: Законът за ДДС е променен до 2009).

- XIX. Повишаване на годишния бюджет за библиотеките и на обществената подкрепа за книгите (до 2012 г. делът на средствата, отделяни за култура е 1% от националния бюджет).
- XX. Финансирането на библиотеките се извършва в съответствие с международните стандарти. Увеличаване на бюджета на библиотеките за закупуване на книги. Модернизиране на програмата за читалищата / общинските библиотеки. Заделяне на бюджет от обществените библиотеки за нови книги и за абонамент на важни периодични издания от минимум 2 000 лева средно на година (в момента 20% от библиотеките отделят 500 лв. за тази цел).
- XXI. Подобряване на участието в европейски програми. До 2009 браншът трябва да изпълнява проекти на стойност най-малко 2 милиона евро.
- XXII. Всяка библиотека и при възможност всяко читалище трябва да притежават до 2013 г. добре оборудвана и поддържана мултимедийна зала и мултимедийни кабинети.

4 Оперативен план, дейности и мерки

4.1 МИКРОНИВО

- Разработване на програма за стартиране на книжарски бизнес в райони без книжарници. Системно търсене на млади хора, които са заинтересовани да станат търговци на книги и подкрепа на нови начинания чрез ноу-хау и обучение.
- Програми за обучение по маркетинг и реклама. Разработване на програма за курс за системно подобряване на маркетинга на всички нива за издатели и търговци (интернет, обслужване на клиенти, управление на асортимента и др.)
- Подкрепа посредством програма за по-добро използване на информационните технологии в търговията с книги и при издателските къщи (управленски информационни системи, логистика, системи за обслужване на клиенти и др.)
- Създаване на кодекс за бизнес поведение за подобряване на бизнес отношенията между издателите и търговците на книги като доброволно споразумение за правила за извършване на бизнес, помощ за избягване на конфликти и насоки за всички видове спорове.
- Създаване на обединен автоматичен онлайн регистър с бар кодове в съответствие с международните принципи на сегментиране на всички издадени книги и др. Подобряване на възможностите за проучване в интернет (за сравнение – немският модел VLB /Verzeichnis Lieferbarer Bücher/). Системата трябва да дава информация в реално време за всички книги, които могат да се поръчат и които са публикувани наскоро,

включващи кратко описание на съдържанието и представяне на автора⁸.

- Въвеждане на схема за консултации по наличността и процедурите за достъп до фондовете на ЕС.

4.2 МЕЗОНИВО

- Създаване на кредитен гаранционен фонд, подобен на германския “Buchhändlerische Kredit-Garantiegemeinschaft GmbH & Co. KG”. Фондът трябва да урежда и отпуска кредити за търговци на книги със следните задачи:
 - Отпускане на кредити за търговци на книги за улесняване на финансовите сделки и в същото време за предоставяне на гаранции на издателите.
 - Предоставяне на авансови средства на издателите за издателските им проекти⁹.
- Разработване на концепция за „Европейска година за интелектуален диалог 2008”. ЕС подкрепя такова участие с до 80% от разходите. То е насочено главно към млади хора в ЕС.
- Разработване на концепция и стратегия за Световния ден на книгата 2008. ЮНЕСКО е определило 23 април – датата на смъртта на Уилям Шекспир и Мигел де Сервантес – като Световен ден на книгата. През 2005 той е честван в 30 страни в целия свят. Вечерта на 22 април (международния ден на книгата) да се превърне във **Вечер на книжарниците** (по подобие на деня на музеите и галериите) като част от програмата „Четяща България”.
- Учредяване на Българска фондация за четене, включваща частни и обществени спомоществатели. Фондацията трябва да бъде инструмент за въвличане на колкото може повече заинтересовани страни на обществото в насърчаване на четенето - в семействата, детските градини и на всички социални нива. (Сътрудничество с Български пощи, с банки и др.) Подобни фондации са учредени в други страни от ЕС. Фондацията трябва да играе жизнена роля в провеждането на национални информационни дейности по отношение на четенето.
- Участие в европейската платформа за четене „ЕС чете”. „ЕС чете” се припознава сред експертите и обществото благодарение на своите действия. Организацията е домакин на конференции и организира системно лобиране пред политици, индустриалци и търговци. Това засилва мултипликаторите при насърчаване на четенето, подобрява инфраструктурата и не на последно място повишава убедеността, че стабилната

⁸ Сравни също становището на Народната библиотека и г-н Детев, Приложение 3

⁹ За подробности виж <http://www.boersenverein.de/de/64227>

структурна рамка за насърчаване на четенето на национално и европейско ниво е жизнено важна.

- Създаването на стратегически партньорства с медиите е започнало през 2006 г. Главната цел е да се повиши потокът от информация за литературата и книгите. Голяма част от интереса към книгата се поражда чрез медиите (Алфа Рисърч 2006).
- Реформа в организацията на работа на Асоциация „Българска книга” с цел професионално предоставяне на следните основни услуги:

- **Секция I: Проучване на националния и международния пазар и информация за пазара**

- Поддържа и редовно актуализира информацията, засягаща развитието на националния пазар в частност (шестмесечен доклад)
- Пазарна сегментация (качество, цени на дребно, оборот)
- Пазарен дял
- Поведение на потребителите (тенденции в поведението на българските потребители)
- Основни тенденции и развитие на международните пазари (нови книги и др.)

- **Секция II: Услуги за членовете**

- Пряка подкрепа за бизнеса, като правни съвети: договаряне, прилагане на договори на национално и международно ниво, класическо бизнес консултиране (маркетинг, контрол, оптимизиране на процесите и др.). Развитие на общ инструментариум за всички класически управленски дисциплини с практически наръчници, подкрепа за маркетинга при снабдяването.
- Подкрепа в управлението на централен регистър на издаваните книги
- Създаване и поддръжка на база данни с членовете
- Адресно обслужване за национални и международни контакти
- Предоставяне на актуална информация за програмите на ЕС и активно участие в такива програми.

- **Секция III: Браншова политика, лобирание**

- Организиране и участие в промоционални програми за четене

- Съвети за правната рамка, коментирание на нови проектозаконови, информация за политиките (предложения)
 - Подкрепа при управлението на човешките ресурси, съвети за правителството за подходящи учебни програми за специалисти в училищата и университетите. Обработка и лобиране за нуждите на фирми-членки от обучение и образование на млади професионалисти.
 - Създаване на мрежи между отраслите и институциите.
 - Международно сътрудничество, кандидатстване по международни проекти, включително и с други сродни международни организации.
 - Подкрепа за Българската фондация за четене (предстои да се създаде)
- **Секция IV: Панаири, семинари, събития**
 - Семинари и работни срещи. Трансферът на ноу-хау е важен инструмент за подобряване на капацитета и възможностите на отрасъла. Асоциацията вече организира семинари и работни срещи. Те трябва да имат свой собствен профил, да се концентрират върху конкретни теми.
 - Организиране на мисии в сътрудничество с национални, многостранни и двустранни донори и бизнес организации.
 - **Секция V: Предприемачески дейности**
 - Коледен и пролетен панаир
 - Участие в международни панаири като Франкфуртския и Лайпцигския панаир на книгата.
 - Ръководене на център за обучение
- Създаване и развитие на мрежи: училища и читалища.
 - Създаване на център за продължаващо обучение, където могат да са усвоят последните развития и да се добие допълнителна квалификация. Центърът е главно звено за услуги за фирмите и трябва да се ръководи от камарата. Той ще изпълнява програма с курсове по предимно кратки обучения (най-много 2-3 дни). Целевата група са специалистите.
 - Програма за стимулиране на млади автори. Тази инициатива трябва да се комбинира с национална програма за „нови автори”
 - Годишен доклад за статуса по изпълнението на стратегията и годишна актуализация на базата на резултатите от годишния браншови барометър.

- Двугодишно пазарно проучване (по модела на Алфа Рисърч от 2006 г.).
- Разработване на концепция за въвеждане на български онлайн регистър на издаваните книги (описание на процедури, такси за права, цени и други изисквания) и постигане на консенсус между основните заинтересовани страни.
- По-нататъшно развитие, консолидиране и насърчаване на панаирите (от бизнес за бизнес) на Коледа и през пролетта. Разширяване на панаирната програма до Пловдив, Варна и Бургас до 2009 г.
- Разработване на национална панаирна програма за Лондон, Франкфурт и Париж с ясен фокус върху лицензите за търговия (насърчаване на българските автори).
- Разработване на програма с възможности за „аудио книги”, радио книги и др. (трЗ портал за учебни книги, образователна и друга литература).

4.3 МАКРОНИВО

- Въвеждане на диференцирана ставка на ДДС за книгите и продължаване на текущата кампания.
- Увеличаване на държавния бюджет за обществените библиотеки.
- Разработване на програма със средства на ЕС за публична кампания „Четяща България” в сътрудничество с Асоциация „Българска книга”.
- Разработване на програма със средства на ЕС за въвеждане на онлайн регистър (виж по-горе) в сътрудничество с Асоциация „Българска книга”.
- Реформа на статистическата система за регистриране на книги в съответствие с международните практики и определения (сегментация). (Виж също онлайн регистър по-горе)
- Създаване на 2 мобилни книжарници на областно ниво. Стартиране на пилотен проект до 2009.
- Реформа на Закона за меценатството (пълно освобождаване от данъци на даренията и спонсорството за литература и изкуство).
- Създаване на Закон за библиотеките със следните основни черти: Описание на задълженията и отговорностите, описание на правата, определяне на минимални стандарти за качество и профили на различни нива (училищни библиотеки, читалища, общински библиотеки и др.), определяне на отговорностите по отношение на финансирането.
- Извършване на подробен анализ на образователните профили от трето (университетско) и второ ниво и актуализиране на системата в съответствие с международните стандарти. Разработване на професионален профил „Книжар” на второ ниво. Това трябва да е професия, която се усвоява извън университета, където търговци на книги и хора, желаещи да

работят в сектора, могат да се научат как да обслужват клиентите, да разработват и прилагат маркетингови концепции, да водят счетоводство, библиография, използване на информация и комуникационни технологии, сключване на договори с издатели/търговци на книги, дизайн и производство на книги.

- Модернизиране на университетските профили за библиотекарите и въвеждане на повече възможности за стажове в издателски къщи и книжарници.
- Намаляване на броя екземпляри от всяко заглавие, които трябва да се депозират в Народната библиотека, в съответствие с международната практика..
- Участие в програмата за дигитализация на ЕС.
- Промяна на разпоредбите, засягащи издаването на учебници, с цел да има по-голяма конкуренция и по-голяма прозрачност.
- Критична оценка на настоящите процедури за присъждане на награди и създаване на по-ефективни програми. Основната цел е да се подкрепят авторите, пишещи на български език, както това се прави в други страни.
- По отношение на развитието на библиотеките трябва да се приложи следната политика:
 - Обогатяване и разширяване на библиотечните фондове;
 - Насърчаване на интереса към четенето и по специално сред децата;
 - Въвеждане на съвременните ИКТ за създаване на интегрирани библиотечни системи и интернет, представяне на електронни каталози и други бази данни;
 - Достъп до световни научни и информационни бази данни и портали;
 - Разработване на обществени онлайн информационни услуги за местните власти и общности. Програми за свободен интернет достъп в библиотеките;
 - Библиотечни услуги и достъп до информация за хора в неравностойно положение;
 - Запазване на писменото и културното наследство – цифровизация на фондовете;
 - Продължаващо обучение, компютърна грамотност;
 - Програми за издателска дейност, култура и образование.
- Участие в програми за *Идентифициране на цифрови обекти* (Digital Object Identifier)
- Разработване на инвестиционна програма за създаване на добре оборудвани и поддържани зали и на мултимедийни кабинети във всяка библиотека и при възможност в читалищата.

Анекс 1: АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОТРАСЪЛА КЪМ 2006

1 СТРУКТУРА НА ОТРАСЪЛА

1.1 Частен книжен пазар

Фирмите, работещи в бранша, са разделени на книгоиздатели и търговци. Представената по-долу информация е базирана на съществуващите данни за структурата в бранша и на споделените мнения на експерти и членове на Асоциация „Българска книга” (АББ). Наличната информация не е достатъчна за точно описание на ситуацията. Статистическите системи се нуждаят от реформиране и модернизирание.

По време на разработване на стратегията бяха срещнати трудности по отношение на наличната информация за структурата на бранша и регионалното разпределение на фирмите.

Значителен брой фирми в бранша (основно сред търговците) са регистрирани в НКИД с икономически дейности различни от тези, позволяващи да бъдат класифицирани в НСИ като книготърговци или като издатели. Не е възможно да се получи официална статистическа информация относно териториалното им разпределение. Това се дължи на факта, че фирмите (основно издателите) са концентрирани предимно в София, и частично в Пловдив и Варна. В други региони на страната регистрираните фирми са по-малко от необходимия минимум, позволяващ на НСИ да предоставя официална статистическа информация.

Регионалното разпределение на издателските фирми е доста неравномерно. Съгласно информация от АББ мнозинството от тях е в София. Освен активните, непрекъснато функциониращи издатели, има и малки фирми, които развиват друг тип дейност и спорадично публикуват книги с малък тираж (200 - 300 копия). Техните автори са основно местни поети или писатели на литература, свързана с историята и културата на региона.

Най-големите издатели, отделно от тези в София, са разположени както следва:

- Пловдив – 3
- Варна – 2
- Бургас – 2
- Велико Търново – 2

За разлика от ситуацията в издателския сектор разпределението на търговските фирми в цялата страна е по-скоро равномерно.

Три големи български компании имат търговска мрежа в големите градове и в няколко по-малки градове в страната. Във всички 28 областни центрове и някои по-малки градове на страната има местни книготърговци, средни и малки, които се снабдяват с книги директно от издателите или понякога

закупуват такива от големи книготърговци с цел да ги препродадат. Това се дължи на факта, че за тях не е изгодно да пътуват до София всяка седмица, когато излизат новите заглавия.

1.1.1 Структура на публикуваните книги

Количеството на публикуваните книги за периода 1995-2005 г., съгласно информацията от НСИ е представено в **Таблица 1 – Издадени книги и брошури**

Таблица 1 Издадени книги и брошури за периода 1995-2005

Година	Заглавия- брой	Тираж- хиляди
1995	5.400	32.085
1996	4.840	20.317,3
1997	3.773	10.416,8
1998	4.863	11.873,9
1999	4.971	10.438,3
2000	5.027	9.363,2
2001	4.984	6.567,1
2002	6.018	5.616,2
2003	5.511	4.483,5
2004	6.432	4.286,1
2005	6.029	3.917,1

Източник: НСИ 2005, 2006

Както е видно от таблицата броят на заглавията се покачва с 19.9 % в сравнение с 2000 г. , а тиражът е намалел с 2,4 пъти. Сравнявайки данните за 2005 и 2004 г. се забелязва намаляване броя на заглавията и на тиража респективно с 6.3 % и 8.6 %.

В началото на преходния период в България имаше липса на чужда, особено художествена литература и броя на заглавията се увеличи до 4.543 броя през 1998, 4.773 през 1992 и 5.925 през 1994. След този период, гледайки данните в таблицата от 1996 до 1999, се наблюдава намаляване на броя на публикуваните книги и брошури, но данните започват бавно да се покачват отново през 2002, 2003, 2004 и 2005 г. В същото време тиражът показва непрекъснато намаляваща тенденция. Тенденциите за периода 1985-2005 г. могат да бъдат проследени на **Фигура 1 – Тенденция на развитие на публикуваните книги и тираж**.

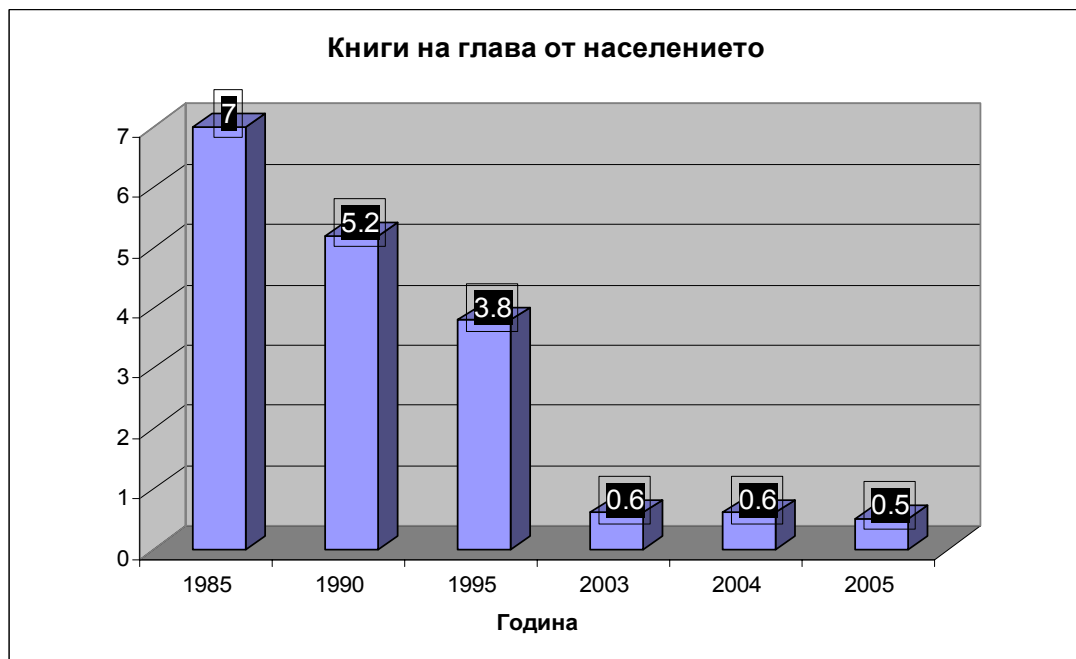
Непрекъснатото намаляване на тиража води до намаляване на показателя “брой книги и брошури на глава от населението”. През 1985 г. този показател е бил 7 а през 2005 г. съответно 0,5, което поражда сериозна негативна тенденция за България – **Фигура 2 – Брой книги на глава от населението**.

Фигура 1 Издадени книги и тираж- тенденция на развитие

Източник: НСИ, 2005

Фигура 2 Брой книги на глава от населението

Източник: НСИ, 2005.

Съгласно данни на НСИ общия брой на издадените книги и брошури през 2005 г. е 6.026 броя с тираж 3.917.100 броя. От тях 5.221 са книги а 808 брошури, респективно с тираж 3.186.300 и 730.800 броя.

В таблицата по-долу са представени основните сегменти – **Таблица 2 - Публикувани книги и брошури през 2005 г.**

Таблица 2 Книги и брошури издадени през 2005

Жанрове	Общо		Книги		Брошури	
	Заглавия	Тираж хил.	Заглавия	Тираж хил.	Заглавия	Тираж хил.
Художествена	1.826	1.089,5	1,427	799,3	399	290,2
Социални науки	1.496	1.307,7	1,329	1,079,6	167	228,1
Природни и приложни науки /математика, медицина, физика и др./	1.090	503.1	1,014	447,6	76	55,5
Изкуство, музика и развлечения	282	132.8	257	119,5	25	13,3
Философия, Психология	216	140.1	211	138,4	5	1,7
Филология	147	73.1	139	70,1	8	3,0
География и история	434	224.0	388	201,4	46	22,6
Религия, теология	150	127.3	136	116,7	14	10,6
Дигитални издания	122					

Източник: НСИ, 2005

Художествената литература за възрастни през 2005 г. заема най-голям дял в книгоиздаването - 27.0% от общия брой заглавия и 20.9% от тиража на издаваната продукция. В сравнение с 2000 г. нейният дял се увеличава с 1.0 пункт при заглавията и с 5.5 пункта при тиража, докато спрямо 2004 г. се наблюдава намаление на издадените заглавия със 7.5% и на тиража с 18.9%. През 2000 г. тенденцията в художествената литература сочи покачване в броя на заглавията с 24 % и намаляване на тиража с 2,4 пъти.

През 2005 г. са публикувани 280 броя детско-юношеска литература с тираж 455.1 хиляди. Процентът на този жанр представлява 4.6 % от общия брой заглавия и 1.4 % от тиража.

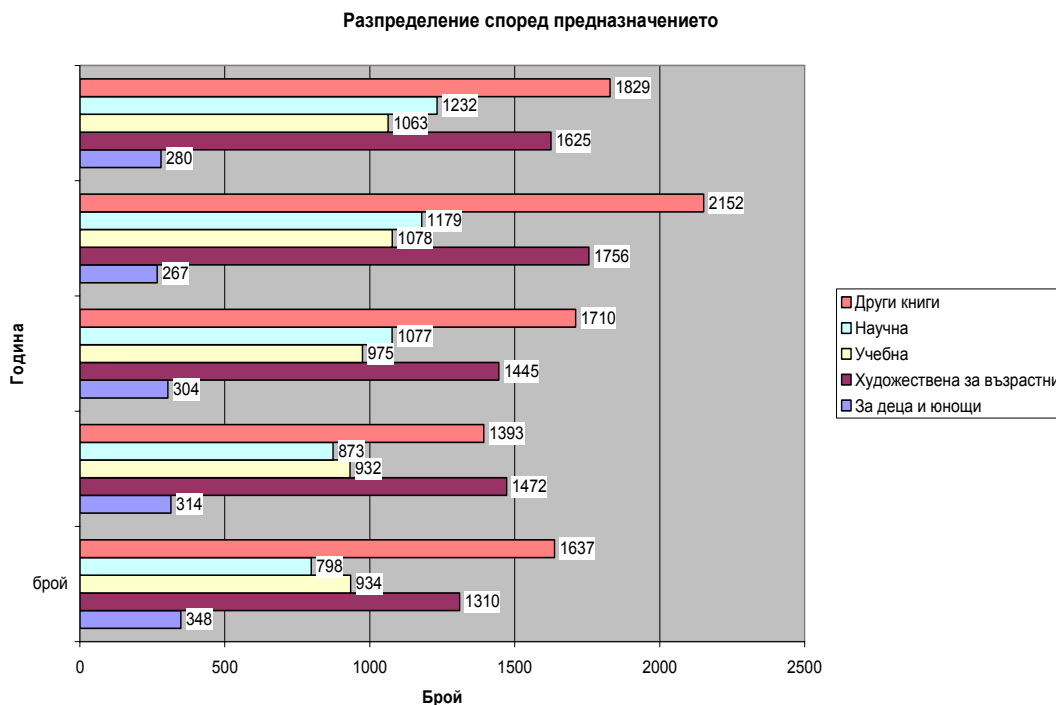
През 2005 г. броят на публикуваните учебници се покачва с 13 заглавия, а тиражът с 1,6 %, сравнено с 2004 г, но сравнено с 2000 г. броят на заглавията намалява с 19.6 %, а тиражът е 2,4 пъти по-малко.

Делът на публикуваните учебници и помагала през 2005 г. е 17,6 % от общия брой и 23.1 % от тиража. През 2004 г. тиражът се покачва с 20.3 % а заглавията намаляват с 15 .

Научната литература е 20.4 % от общия брой публикувани книги и брошури през 2005 г.

Горните данни са представени на **Фигура 3 – Разпределение на книгите според признака ”предназначение”**.

Фигура 3 Разпределение на книгите според признака ”предназначение”

Източник: НСИ, 2005.

Въз основа на информация от НСИ през 2005 г. относителният дял на оригиналната литература е 79.4% от общо издадените книги и брошури (4 785 заглавия). През последните години делът на преводните издания се изменя по следния начин - 25.2% през 2000 г., 22.7% - през 2004 г., и през 2005 г. - 20.6% от общо издадените заглавия.

Информацията от НСИ, представена в Таблица 3 дава обзор на литературата, преведена от езика на оригинала и от някакъв друг език. Видно е, че повечето от литературата в двата аспекта е преведена от английски, руски, френски или немски език. Съгласно информация на Народната библиотека, английският

език е доминиращ и заема около 60 % от общо преведената литература за периода 1990 – 2005 г.

Таблица 3 Преводна литература по език на оригинала и език, от който е преведена

Език	Език на оригинала		Език от който е преведена	
	Заглавия	Тираж	Заглавия	Тираж
Английски	657	746.2	684	766.0
Руски	102	89.1	101	87.9
Други	95	90.8	73	74.7
Френски	88	59.2	89	59.7
Немски	62	40.2	63	41.8
Два и повече езика	37	33.5	32	30.0
Испански	22	19.6	20	17.3
Италиански	21	39.0	21	39.0
Старогръцки	20	14.5	20	14.5
Полски	9	11.2	8	10.9
Унгарски	8	3.0	8	3.0
Чешки	4	1.7	4	1.7

Източник: НСИ, 2005

1.1.2 Бизнес връзки между издатели и търговци

1.1.2.1 Книготърговци

Съгласно статистическите данни предоставени от издателите приблизително 80 до 85 % от публикуваните книги се разпространяват от книготърговците. Има около 150 търговски фирми с различна големина:

- малки – с една книжарница или една–две улични сергии
- средни – с две-три книжарници и/или няколко улични сергии
- големи – с повече от три книжарници

Групата на “големите” се състои от три вериги от разпространители на книги разполагащи с книжарници в цялата страна. Тези вериги понякога действат като търговци на едро. В останалите случаи те функционират като търговци на дребно. Снабдяването с книги се извършва по два начина:

- в така наречените магазини за продажба на едро, намиращи се в София, където издателите имат представителни щандове. Книготърговците посещават тези магазини и съответно - щандовете. Търговците от страната посещават тези магазини веднъж седмично, обикновено в понеделник или вторник когато излизат новите книги.

- издателите снабдяват директно търговците с книги – или в самите книжарници, или в централния офис на търговската фирма.

Съществуват малък брой книготърговци, обикновено малки, които са собственици на помещенията, където са техните книжарници. В останалите случаи магазините са взети под наем.

Все още съществува улична търговия с книги. Някои от книготърговците продават единствено на улични сергии и нямат свои книжарници. От 1991 г. до преди 3 - 4 години повечето от книгите се продаваха на улицата, но след това тенденцията се промени и стана точно обратното. Откриха се много книжарници и търговците изоставиха уличните щандове. Тази тенденция тръгна първо от по-малките градове в страната. Понастоящем сергийната търговия съществува предимно в София. В последно време разпространението на книги се извършва по алтернативни канали. Съществуват пет фирми – разпространители на вестници и списания, които подписаха договори за продажба на книги с:

- METRO – верига хипермаркети
- BILLA – верига супермаркети
- бензиностанции
- кино-, DVD- и видеокомпани. Щандове с книги са разположени в специално отредени за целта места в кино- и DVD клубовете.

1.1.2.2 Издателски къщи

По принцип не съществува практика издателите да продават пряко на читателите. Има само няколко изключения на издатели, които имат книжарници – пет-шест фирми – както и издатели на учебна литература, които директно снабдяват училищата и университетите.

Наблюдават се и случаи, при които издатели продават от своите щандове в магазините на едро единични бройки с отстъпка, на крайни клиенти. Отстъпката е 25%-30%, същата като за малките и средно-големите книготърговци.

Някои от издателите, които имат интернет – страници събират поръчки от клиенти, които посещават тези страници и изпращат по пощата избраните от тях книги.

Издатели, които имат тесни връзки с библиотеките им предлагат своите заглавия и ги продават с 25%-30% отстъпка.

1.1.2.3 Електронна търговия

Освен споменатите по-горе издатели някои от търговците на книги също продават чрез свои интернет страници. Съществуват и около десет онлайн книжарници, които продават единствено чрез уеб-страниците си. Онлайн търговията формира приблизително 3-4% от общата търговия с книги.

1.1.3 Бизнес – поведение

От издателите и книготърговците се споделя мнението, че бизнес-отношенията издател-търговец не са регламентирани от стриктни правила в бранша, нито от някакъв друг вид документи.

Много малко от издателските фирми, обикновено най-големите от тях подписват договори с книготърговците. През годините бизнес-отношенията

между издателите и търговците претърпяха известно развитие. В началото на 90-те години заплащането на повечето от книгите се извършваше в брой. Но след така наречения “бум” на книжния пазар се установи бизнес-моделът “продажба на консигнация”. Въпреки това обаче, голяма част от фирмите, книготърговци, фалираха и изчезнаха от пазара. Някои от тях все още дължат пари на издателските къщи. Напоследък се разграничават три различни начина на плащане:

- плащане в брой
- отложено плащане със стриктно определени условия – търговецът се снабдява със стоката в деня на излизането на новото заглавие и след 45 дни плаща дължимата сума, като има правото да върне 20 % от доставката в случай, че книгата не се продава добре, или да ги замени срещу ново заглавие или други книги.
- консигнация – практиката за разпространение чрез консигнация все още представлява най-широко разпространения модел на взаимоотношенията издател – търговец на книги. В този случай търговците плащат веднъж на две седмици или веднъж месечно. Техният отчет е “едностранен”, което означава, че издателят няма възможност да проследи броя на продадените копия. Издателят трябва да се довери на отчета на търговеца. Дори в случаите на консигнация издателите не са в състояние да убедят всички търговци да подпишат договор.

Много често търговците на книги не снабдяват своите книжарници с достатъчно количества от книгите, дори когато те са изчерпани, защото забавят плащанията към издателите, било то поради недостиг на финансови ресурси, или просто поради нежелание да плащат редовно. По този начин някои от заглавията се задържат много кратко време на пазара.

Цената на дребно на книгите е фиксирана и в 90% от случаите е отпечатана на задната им корица. Отстъпката се изчислява върху тази фиксирана цена на дребно и варира между 25% до 36%. В някои случаи тя достига 40% - обикновено за слабо продаваните заглавия или в дните около коледните празници.

Политиката на ценовите отстъпки се определя двустранно между издателя и търговеца, но все пак съществуват някои общи критерии:

1. Плащане в брой

- дребни търговци – 25% - 30%
- средно-големи – 30% - 35%
- големи – 35% - 40%

2. Отсрочено плащане – 35% /обикновено се отнася за трите големи вериги книжарници/

3. Консигнация

- дребни търговци – 25%
- средно-големи – 30%
- големи – 30% - 33%

Съществуват и допълнителни условия, формиращи политиката на търговска отстъпка. Тя зависи от следното:

- ако търговецът на книги разпространява голям брой заглавия от съответния издател;
- начинът, по който търговецът популяризира новите заглавия;
- ако търговецът се е доказал като добросъвестен бизнес-партньор.

1.2 Панаири и насърчаване на продажбите

1.2.1 Панаири

Всяка година в Националния дворец на културата (НДК) чрез съвместна инициатива на Министерството на културата, Асоциация „Българска книга” и НДК се провеждат два панаира (вж. по-долу „Национални политики”). Тези събития са важни за отрасъла и се провеждат преди Коледа (13.12. -17.12. 2006) и на 24 май – деня на българската просвета и култура. Всяка втора година Коледният панаир на книгата е международен с участници от Франция, Германия, Румъния, Македония. Над 150 български издателски фирми участват в изложението за книгата и броят на посетителите се оценя на около 8-10 хиляди души.

По време на панаирите издателите не само представят, но и продават своите книги, обикновено с отстъпка от 15-25%. Културната програма включва редица различни мероприятия.

- представяне на автори;
- представяне на книги;
- даване на автографи;
- литературно кафене, провеждано на щанда на „Хеликон”, където литературни критици или автори представят нови или забележителни произведения.

Наскоро след дискусия между членовете на Асоциация „Българска книга” беше решено да се постави акцент на детската литература и беше направен специален щанд, наречен „Място за децата”. Целта беше да се предизвика у децата, и съответно у техните родители, по-голям интерес към литературата и панаирите като събитие. Тази инициатива е част от програма „Четяща България” на Асоциация „Българска книга”. През 2005 г. група студенти от Варна са били поканени да посетят изложението и Асоциация „Българска книга” предвижда да продължи и развие тази традиция.

Тъй като панаирът на книгата е разположен в София, реално хората от останалата част на страната нямат възможност да го посещават. От няколко години друго културно събитие се провежда в Пловдив под името „Пловдив чете”. Разположено в стария град, „Пловдив чете” организира публични четения с известни български писатели, раздаване на автографи и отново акцентът е върху литературата за деца. Малко от българските издатели участват в това изложение, т.к. то се провежда през м. юни, непосредствено след панаира на книгата в София.

През м. март 2007 г. Асоциация „Българска книга” и община Варна стартира инициативата Панаир на книгата във Варна. Целта му е да се насърчи четенето и да се популяризират българските книги в другите градове, да се организират и проведат повече културни събития, атрактивни и необходими на българската публика.

Напоследък се наблюдава тенденция за по-тясно ангажиране на медиите с програмата на Панаирите на книгата. Има по-голямо покритие от радиото, телевизията и вестниците. През последната година Българската национална телевизия и Българското национално радио са партньори на Асоциация „Българска книга”.

1.2.2 Други промоции

Панаирите на книгата се смятат за важен фактор в популяризирането на новите заглавия. Но според основните участници в пазара – издатели и търговци – следвайки моделите в Европа и САЩ напоследък все повече усилия се хвърлят за други начини за повишаване на продажбите:

- за един автор – някои от заглавията на един автор се продават с отстъпка в книжарниците, например “купете две, третата е безплатна”, или “купете всички заглавия и ще получите 20% намаление от цената”.
- за един жанр – заглавията от един и същ жанр се продават с отстъпка в книжарниците също по споменатите по-горе модели.
- за някои заглавия предложени от издателите и съгласувани с търговците.

Тези промоции обикновено са предмет на съвместна кампания на издател и търговец, или както често се практикува – на няколко издатели и един търговец на книги. Много рядко един издател предприема такава дейност едновременно с много книготърговци. Продължителността на кампаниите се определя предварително от двете страни. Те се организират обикновено през летните месеци или около някои празници като 8 март, 1 юни, 1 ноември. Промоциите са придружени от постери в книжарниците, специални стикери и различни печатни материали. Трябва да се спомене, че такива кампании не са популярни в сергийната търговия.

Някои от издателите прилагат същите тези видове промоции на своите интернет-страници, предлагайки различни отстъпки от цената на дребно на книгите. В този случай търговците на книги не вземат участие в дейността. Търговците на книги от своя страна, съгласно собствената си преценка се фокусират върху някои от заглавията и ги препоръчват едновременно чрез своите уеб-страници и чрез специално предназначени за такава реклама места в книжарниците си.

1.3 Браншови барометър 2006

1.3.1 Настояща ситуация и извадка

В проучването от общо 150 издатели и книготърговци в България са участвали 26 фирми. Около 70 % са издатели и около 25 % са търговци. Болшинството от участвалите имат повече от 20 работници, други 15 % имат между 15 и 20 работници, а останалите – под 15 служители. Тъй като отрасълът се състои главно от микро и малки предприятия, тази структура и участие отразяват сравнително добре настоящата структура на отрасъла. Поради факта, че около 90 % от участвалите фирми имат оборот по-висок от 100 000 BGN за година, допускаме, че по-големите фирми са представени в малко по-голяма степен в тази извадка.

Проучването е извършено през октомври/ноември 2006 г. на базата на въпросник със затворени въпроси. Обосновката за това проучване е получаване на по-добра и от първа ръка информация за развитието на отрасъла и очакванията и проблемите на издателите и търговците на книги. Статистическите отклонения се определят на около +/- 5 %.

В проучването не се включва сектора на обществените библиотеки. В тази област Министерството на културата подготвя отделно изследване.

1.3.2 Обобщение на резултатите

1.3.2.1 Заетост

42 % от фирмите в отрасъла възнамеряват да наемат повече служители в сравнение с 2005 г., а около 4 % - дори много повече. В половината от отрасъла няма да има значителни промени в броя на служителите през 2006 г. в сравнение с 2005 г. Въпреки това нито една фирма не посочва, че ще наеме по-малко хора. Това е ясен показател, че отрасълът се разраства и е на път да преодолее критическите тенденции от последните 10 години.

1.3.2.2 Оборот

Тенденцията на нарастващия пазар се подкрепя от факта, че около 30 % очакват увеличаване на оборота с до 15 % през 2006 г. в сравнение с 2005 г., а други 50 % очакват увеличаване на оборота с до 10 %. Обаче други 20 % очакват оборотът им да намалее с до 10 %.

1.3.2.3 Производителност

Производителността в отрасъла е доста обезпокояваща. Почти 50 % не наблюдават никакво подобрене през 2006 г. Поне една трета посочват, че производителността се подобрява с до 15 %. Това може да се дължи на факта, че се публикуват все повече книги с доста нисък тираж. Това има пряко влияние върху цената на едно копие, както и на оборота от работник.

За увеличаване на производителността фирмите използват главно следните методи:

- 15 % наемат външни консултанти (85 % не го правят);
- 80 % се опитват да подобрят работния процес (вътрешна организация на работата, логистиката и др.);
- 65 % инвестират в по-широк и по-добър маркетинг;
- 23 % правят други инвестиции.

1.3.2.4 Използване на капацитета

Около 30 % от фирмите използват настоящия си капацитет в пълна степен. Други 40 % използват между 70 и 90 % от капацитета си, а едва около 4 % използват по-малко от 50 % от капацитета си. **Използването на капацитета се подобрява.** Около 2/3 (75 %) посочват, че използването на техния капацитет се е увеличило в разглеждания период с до 5 %. Това е друг индикатор за консолидирането на отрасъла.

1.3.2.5 Инвестиции

На фона на големината на отрасъла планираните **инвестиции** изглеждат, че **нарастват значително**. Всяка втора фирма планира да инвестира повече от 50 000 BGN през 2007 г. Други 17 % планират да инвестират между 20 000 и 50 000 BGN. По-малко от 5 % не планират никакви конкретни инвестиции.

1.3.2.6 Заплати

Заплатите в отрасъла са **доста по-високи от минималната за страната**. В Таблица 4 Заплати в отрасъла по-долу са цитирани най-често срещаните случаи, като най-ниската и най-високата възможност, записани във въпросника не са споменати. Според проучването следните заплати се изплащат на различните нива и позиции:

Таблица 4 Заплати в отрасъла

Позиция	Месечна заплата	Процент	Месечна заплата	Процент
Редактори	350 – 500	38 %	500 – 750	33 %
Дизайнери/предпечат*	350 – 500	33 %	500 – 750	27 %
Висше ръководство (Управител на магазин, началник на отдел и др.)	750 – 1000	47 %	Под 750	33 %
Секретарки/офис сътрудници **	Над 400	31 %	250 – 300	31 %
Преводачи (цена за страница с 1 800 знака) в BGN	Под 7	93 %		7

* Почти 20 % плащат за дизайнери/предпечат повече от 750 BGN

** За офис сътрудници 21 % плащат между 300 – 400 BGN за месец

1.3.2.7 Обучение и квалификация

- Дейностите за обучение като цяло са доста незадоволителни:
 - Само 31% правят редовно обучение за **квалифицирани служители**, други 52% не правят никакво обучение за служителите.
 - Само 23% правят редовно обучение за **средното управленско ниво**, 66% рядко организират обучение, а около 10% не правят никакво обучение.
 - 23% редовно организират или участват в обучение за **висшето ръководство**, а 71% рядко организират обучение.
- Около 50% от фирмите имат **планове за развитие на човешките ресурси**. Останалите нямат такива.
- Около 38 % имат разработени **длъжностни характеристики**, 42 % имат отчасти длъжностни характеристики, 20 % все още нямат длъжностни характеристики за персонала си.

4. До голяма степен (около 70 %) средната възраст на заетите в бранша е между 30 и 40 години, едва около 4 % от работещите са под 30 години, 23 % са между 40 и 50 години.

1.3.2.8 Качество на работната ръка и пазара на труда в отрасъла.

1. Попитани за задоволеността им от качеството на работната ръка предлагана на пазара, 75% посочват, че предлагането на трудовия пазар е **незадоволително** или **абсолютно незадоволително** (14 %). Едва 24% са удовлетворени от предлагането на пазара на труда.
2. Най-малко са проблемите с **дизайнерите и предпечатната подготовка**. Почти 80% посочват, че са удовлетворени от представянето на дизайнерите, като от тях 26% са много доволни.
3. Имайки предвид големия дял на чуждестранна литература, публикувана в България, **преводачите** са особено важни за качеството на продукцията. Тук картината е доста положителна. Повече от **80 % са удовлетворени или много удовлетворени** (около 11 %). Около 16 % считат, че качеството на преводачите е незадоволително или напълно незадоволително.
4. Картината засягаща **редакторите** е малко по-неблагоприятна, но все пак е **доста положителна**. Около 61% посочват, че са “удовлетворени” или много удовлетворени от качеството на работа на редакторите. Въпреки това повече от 1/3 считат работата на редакторите за доста незадоволителна.
5. **Големи проблеми** съществуват в областта на **продажбите и маркетинга**. 70% казват, че не са удовлетворени в по-голяма или по-малка степен от служителите си по маркетинг.

1.3.2.9 Стратегически приоритети

1. Има забележителен консенсус по **най-важните въпроси**, които трябва да се решат за развитие на по-благоприятен климат за отрасъла. Освобождаването от ДДС или намаляването на ставката като при другите европейски пазари е най-важният, следват вътрешните проблеми за бранша, където правителството може само косвено да допринесе за по-добро развитие.

Таблица 5 Фактори, благоприятстващи климата в отрасъла

	Да	Не	По-скоро не	Няма връзка
1. Освобождаване от ДДС	100,0	0,0	0,0	0,0
2. По-добро обучение/образование за книготърговци	100,0	0,0	0,0	0,0
3. Бизнес кодекс за издателите	100,0	0,0	0,0	0,0
4. Необходимост от браншова организация	100,0	0,0	0,0	0,0

	Да	Не	По-скоро не	Няма връзка
5. Публична кампания за четене	100,0	0,0	0,0	0,0
6. Обучение на средното управленско ниво	96,2	0,0	3,8	0,0
7. Централен регистър на книгите	96,0	0,0	4,0	0,0
8. Повече и по-добри награди за литература	88,5	0,0	3,8	7,7
9. Публикуване на повече български автори	75,0	12,5	12,5	0,0

1.3.2.10 Маркетинг и насърчаване на продажбите

- 35 % от фирмите инвестират около 3-5% от годишния си оборот в маркетинг и реклама, 20% инвестират повече от 5% в рекламни дейности, 25% инвестират по-малко от 1%. По-долу са представени най-популярните инструменти за насърчаване на маркетинга/продажбите.

Таблица 6 Колко често извършвате някои от следните рекламни дейности?

	Често	Рядко	Никога	Редовно
II. Класическа реклама	62%	20%	4%	12%
III. Насърчаване на продажбите (специални предложения)	57%	26%	3%	11%
IV. Каталози	53%	19%	7%	19%
V. Плакати	50%	34%	7%	7%
VI. Брошури	44%	32%	12%	12%
VII. Представяния (с автори)	40%	32%	12%	16%
VIII. Връзки с медиите	38%	38%	0%	23%
IX. Интернет	32%	20%	24%	24%
X. Друго	28%	57%	14%	0%
XI. Материали на изходите на магазини	22%	59%	18%	0%
XII. Книги по пощата	16%	40%	36%	8%
XIII. Съвместни кампании с издатели	0%	50%	42%	7%

1.3.2.11 Ситуация при търговците на книги

- Многообразието от книги на пазара се **увеличава**. Около 40% от търговците на книги, участващи в проучването имат повече от 10 000 заглавия на своите щандове. Около 27 % имат между 5 000 и 10 000 различни заглавия в наличност, а около 10 % имат по-малко от 1 000 различни заглавия за заинтересования читател.

2. 10% от търговците на книги предлагат своите артикули на търговска площ от повече от 1 000 кв. м. 55% притежават книжарници от 100 до 200 кв. м. А почти 1/3 притежават книжарница по-малка от 100 кв. м. Повечето книготърговци (75 %) са започнали своята дейност след 1990 г. като около 25% вече са имали опит в тази сфера преди 1990 г. Поради липса на данни не е възможно сравнение с предишни периоди
3. Около 16% все още използват стелажи на **уличните пазари**, за да продават книги. Но 66% са спрели да се занимават с този бизнес. Това означава, че се наблюдава тенденция, при която продажбата на книги на улицата става **все по-маловажен** бизнес. Много книготърговци, които в момента ръководят магазини, са започнали като улични търговци.
4. Повечето книготърговци се занимават до 2 часа на ден с административни дейности (72%), но 18% прекарват до 4 часа, **почти половин ден, в административна работа**. Търсенето на пазарна информация отнема значителна част от времето. Ако съществуваше по-добра информационна система (централен регистър), **оборотът би се увеличил значително**. Почти 1/3 (27 %) от търговците вярват, че могат да увеличат оборота си дори с **20 – 40 %**, ако съществува такава система.

2 Книги и читатели

През ноември/декември 2006 г. Алфа Рисърч извърши от името на Асоциация „Българска книга” представително проучване на националния пазар със следните основни резултати:

- Изследванията през последните години очертават спад в дела на читателите (от 62% през 2002 г. на 58% през 2006 г.). Активно четящите са около 28%. За останалите 30% по-скоро бихме могли да кажем, че са изкушени от книгите, чисто имиджово смятат четенето за важно и социално престижно, но на практика четат по-рядко. Макар и с намаляващ дял, четенето на книга е сред петте най-практикувани занимания в свободното време. Важно е обаче да се отбележи, че културното потребление все по-често минава през медиите и те заемат голяма част от времето и заниманията на аудиториите. Ето защо медиите са третият фактор, който влияе при избор на книга (след препоръката на приятел и мнението за автора и неговата популярност). 38% са чели книга след реклама/представяне в медиите. Това особено влияе на често купуващите книги, но по-скоро средно активни читатели. Те купуват изданията, за които са получили информация в медиите, защото ценят книгите, макар и да не успяват да четат много интензивно.
- Погледнато в **сравнителен план** делът на четящите книги в България напълно съвпада със средния за страните от Европейския съюз (58% четат книги, 42% не четат). (Източник: Europeans' participation in cultural activities, eurobarometer survey carried out at the request of European commission, Eurostat). Страните в Европа, в които делът на четящите е по-висок от средното ниво са северните страни: Швеция (72%),

Финландия (66%), Великобритания (63%). Обратно, южните страни четат по-малко: Португалия (33%), Гърция (45%), Испания (48%). Към тази група с по-малко от средното читатели спада и Белгия, въпреки че не е сред южните страни (42% четат, 58% не четат). (*Изследването не включва 10-те новоприсъединили се страни през 2004 г.*). Като цяло в Европа времето, отделено за четене е 9% от цялото свободно време и достига до около 20-30 минути в различните страни. В България четенето отнема средно около 18 минути на ден. От тях едва 8 минути се падат на книгите.

- Активните читатели са концентрирани сред висшистите, жителите на столицата и големите градове и високо статусните групи. Образованието се явява най-силния фактор на читателско поведение. Разсейването към ниски образователни групи е много ниско.
- Възможността за привличане на читатели от средите на нечетящите е доста проблематична. На първо място това са хора с ниско образование и статус и по никакъв начин нямат интерес към четенето и книгите. По-скоро и с по-голяма вероятност на успех би било активизирането на слабо активните читатели, които към момента са около 30% (19% четящи няколко пъти в годината, 11% - по-рядко от няколко пъти в годината). Йерархията на източниците, от които се информират за книги, при пасивните читатели е променена, защото те не са в читателските среди и нямат в своето обкръжение активни читатели и много по-често се влияят от медийната информация и от по-широката известност на автора.
- Основният модус на интерес и мотивация при четене на книги е развлечение. Непосредствено след това като мотив е разширяване на общата култура и образование. Трябва да отбележим, че развлечението също е основната причина за четене на книги в страните от Европейския съюз.
- Книгата по-често се купува за лична употреба и в по-малка степен като подарък. Подаряването на книги е практика в средите на високообразованите хора, представители на интелигенцията и свободните професии. Извън тези среди книги се подаряват рядко.
- Психологическата ценова граница за покупка на книга е под 5 лв. и между 5 - 10 лв. (до 5 лв. посочват 35%, между 5 и 10 лв. – 23%). Именно в тези граници се движат реалните разходи за книги месечно (като такива разходи правят около 40% от българите в изследваната група 15-70 г.). Трябва да отбележим, че в сравнителен план и тук имаме близки до европейските данни. Разходите за книги и периодични издания в страните от ЕС са 1.6% от общите месечни разходи на домакинствата. Приблизително в същите граници са и разходите в България. По обобщени приблизителни изчисления средните месечни разходи на човек за книги са в рамките на 5.3 лв. месечно (сред хората, които купуват книги). Тези покупки обаче се концентрират в 44% от населението на възраст 15-70 г. Или ако обобщим данните върху цялото население ще получим, че българите средно харчат по 2.3 лв. месечно за книги.
- Петте жанра с най-голям пазарен дял са:

- Художествена (29%)
 - Учебна - ръководства и учебници (18%)
 - Справочна, каталози, речници, енциклопедии (14%)
 - Друга специализирана литература (10%)
 - Детско-юношеска (10%)
- Книжарниците и уличните сергии са най-разпространените начини за закупуване на книги. Макар и сред по-малка група от читатели, популярност имат и антикварните книжарници, покупките на книги заедно с периодично издание и панаири на книгата. Доколкото последните се организират само в столицата и няколко големи града, слабото им използване като канал за покупки е обяснимо.
 - Като цяло качеството на изданията се оценява като добро – оценките за всички жанрове са преобладаващо в положителните стойности на скалата. Най-високи са оценките за художествената и справочна литература. Малко по-критични са читателите към справочната литература (социални и естествени науки, изкуство). Дизайнът на книгите също се оценява преобладаващо положително (положителни към отрицателни оценки приблизително в съотношение 4:1).
 - Въпреки, че не се използват активно (22% посещават библиотеки с различна честота в рамките на една година) библиотеките се смятат за важни от 83%. Подобно е отношението и към читалищата – въпреки че само 30% ги посещават, одобрение за тяхното поддържане дават 90% от интервюираните.
 - Основният и най-силен аргумент в подкрепа на библиотеките е възможността за използване на книги без да се закупуват. На практика библиотеките осигуряват възможност за достъп до литература в по-малки и отдалечените от големите градски центрове населени места и този аргумент в подкрепа на библиотеките много по-силно се застъпва от жителите на селата и малките градове. По-голяма част от посетителите на библиотеките обаче са в столицата и големите градове, именно защото там са и най-активните читатели. Редовните читатели са много по-удовлетворени от останалите по отношение на комфорта в библиотеките (вкл. и температурата), но малко по-критични към наличието на нови книги. Съвсем вероятно е това да се дължи на факта, че най-активните читатели вече са прочели по-голямата част от книгите, които са налични в библиотеките и попадат в техния читателски интерес. Обратно – посещаващите по-рядко библиотека изразяват висока удовлетвореност от наличието на нови и разнообразни книги и са доста критични към условията и комфорта в тях. Високи са оценките за цялостната атмосфера, обслужването и компетентността на библиотекарите, достъпността на информацията и консултациите и помощта, която персоналът оказва сред всички групи използващите библиотечните услуги (независимо от активността им на посещаване на библиотеките). Ето защо мотивирането на читателите да посещават библиотеки не е свързано с тези характеристики. Най-силно би повлияло на читателите наличието на повече информация и нови книги. Трябва да отбележим обаче, че най-силен би бил ефекта на

мотивация сред най-активните към момента читатели. За останалите тези характеристики биха повлияли в по-малка степен.

- Посещаващите книжарници (с различна честота в рамките на една година) са 42%. Удовлетвореността от обстановката, асортимента, подредбата и обслужването в книжарниците, компетентност на продавачите и препоръки са високи (приблизително в съотношение удовлетвореност: неудовлетвореност - 5:1). Като цяло доверието в препоръките на продавачите е високо, което би могло да бъде допълнителен фактор за привличане на читатели и увеличаване на продажбите. С не толкова висока популярност обаче се ползват промоциите. С по-изострена чувствителност към промоциите са най-активните и най-често пазаруващи книги. При останалите купувачи промоциите са по-слабо ефективни именно, защото честотата с която посещават книжарници е по-малка.
- Преобладаващата част от родителите насърчават четенето (приблизително четирима от всеки петима родители карат децата между 6 и 18 г. си да четат – 80%). По незаинтересовани са родителите с основно образование, но дори и сред тях посочващите, че подтикваат децата към четене са 55%. Т.е. дори и сред ниско статусните групи имаме положително отношение към книгите и четенето, което родителите са опитват да предадат на децата си.
- Родителите са малко по-пасивни, когато трябва да четат на децата си. Сред родителите, чиито деца са между 2 и 6 години над 2/3 казва, е четат книги на децата си, а 1/3 – не. Най-активно са отново хората с висше образование (85%). Тук обаче, за разлика от насърчаването на по-големите деца да четат, се наблюдава намаляване на активността до 50% в групата на хората със средно образование. С други думи припознаването на важността и полагането на усилия в това отношение са характерни само за групата от хора с висше образование, а стават все по-неубедителни за останалите образователни групи.
- Общественото мнение твърдо вярва, че е необходима по-ниска ставка на ДДС за книгите. В потвърждение на това почти във всички страничленки на ЕС ДДС върху книгите е между 3-8%. Проучването показва, че по мнение на повечето българи издаването на книги в страната и българските автори трябва да получават специална подкрепа.

3 Публичен книжен пазар

3.1 Състояние на обществените библиотеки

Според данни от НСИ, 2006 г. общия брой на библиотеките в България с библиотечен фонд над 2 000 броя е 45.522.000 и регистрирани читатели 1.336.366 души. Библиотечният фонд възлиза на 86.581.623 броя, от които 68.530.932 са книги. Заетият библиотечен фонд е 24.530.991, включващ 21.318.069 книги. Тенденцията показва, че само 28.3 % от общия наличен фонд и 31.1 % от книгите са използвани.

Таблицата по-долу показва, разпределението на различните видове библиотеки през 2005 г. - **Таблица 7** - Библиотеки с библиотечен фонд над 2 000 броя през 2005 г., Източник: НСИ, 2006.

Таблица 7 Библиотеки с библиотечен фонд над 2 000 броя през 2005 г

Библиотеки по вид	Брой библиотеки	Библиотечен фонд		Читатели	Зает библиотечен фонд	
		Общо	В т.ч. книги		Общо	В т.ч. книги
Общо за страната	4.552	86.581.623	68.530.932	1.336.366	24.530.991	21.318.069
Народна библиотека	1	7.437.287	1.627.273	17.448	379.783	118.189
Регионални	11	686.674	5.588.899	88.686	2.076.327	1.661.077
Областни	16	501.084	531.698	64.224	179.957	1.377.273
Читалищни	2.695	33.139.093	32.701.435	549.504	10.814.762	10.327.626
Към предприятия и учреждения	99	1.359.240	1.235.344	15.593	262.565	239.952
Училищни	1.465	12.407.537	12.263.890	383.239	4.436.220	4.354.262
Към висши училища	81	8.991.326	7.168.942	180.757	4.149.749	2.942.436
Специални	184	11.369.576	3.413.251	36.915	613.628	297.254

Източник: НСИ, 2006

Най-голям дял заемат читалищата и училищните библиотеки, които са 91.4 % от общия брой. През 1989 г. броя на читалищата е бил 3.125 а през 2005 г. е 2.838. Тенденцията на перманентно намаляване на читалищата в България е представена в следващата таблица – Брой читалища в България за периода 1998 - 2005, Източник: НСИ, 2006.

Таблица 8 Брой читалища в България за периода 1998 - 2005

	1998	1999	2000	2005
Брой читалища	3.125	3.056	3.027	2.838
В градовете	514	510	511	539
В селата	2.611	2.546	2.516	2.299
Членове- хил.	191	180	170	164

	1998	1999	2000	2005
В градовете	86	81	74	68
В селата	105	99	96	96

Източник: НСИ, 2006

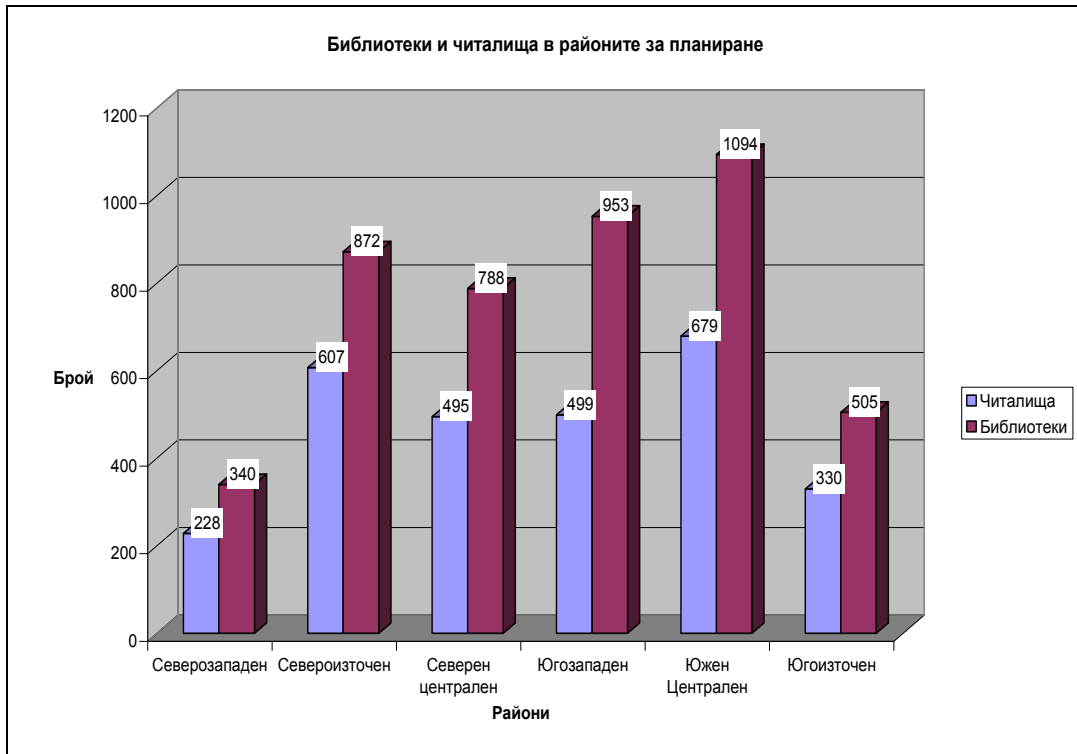
Следните факти бяха представени от президента на АББ на първото заседание на консултативния съвет за разработване на стратегия за книжния пазар, проведено на 20 септември 2006¹⁰.

- Всяка българска библиотека е отворена за ползване около 3700 часа годишно
- Над 65% от ползвателите на библиотеките са ученици и студенти;
- Библиотеките са основно място за достъп до Интернет в малките градове и селата.
- В библиотеките работят над 7 000 библиотечни и други специалисти.
- Само 9% от библиотеките притежават колекции от CD-ROM и едва 3% – колекции от DVD.
- Само 8% разполагат с компютърни работни места за ползватели.
- Само 14% имат връзка с Интернет.
- Само 6% предлагат достъп до Интернет за своите читатели.
- Само 3% от библиотеките имат Интернет страници.
- Българските библиотеки са на последно място по финансови показатели от 29 страни в Европа.

Разположението на библиотеките и читалищата е представено на Фигура 4 - Библиотеки и читалища в 6-те района за планиране, Източник: НСИ, 2006 – Северозападен, Североизточен, Северен централен, Югозападен, Южен Централен и Югоизточен.

¹⁰ **Източници:** Годишник на НСИ, 2002; Доклад еБългария 2005 на Фондация Приложни изследвания и комуникации; Национално представително изследване „Готовност на българските библиотеки за превръщането им в центрове на знанието на информационното общество”, 2006; Доклад “Милениум 2000” на европейската програма за библиотечна икономика LIBECON

Фигура 4 Брой библиотеки и читалища в 6 те района за планиране

Източник: НСИ, 2006.

Международния стандартен номер /ISBN/ се използва в България от 1991 г. ISBN идентифицира едно заглавие или издание на дадено заглавие и е уникален за това издание. ISBN е в основата на изработването на шрих кода, който превръща книгата в търговски продукт. ISBN дава възможност на издателите в една страна да се инкорпорират в международната издателска практика.

Българската национална ISBN агенция е създадена през 1991 г. и от тогава е член на Международната ISBN организация Националната ISBN агенция извършва:

- Присъждане на издателски идентификатор на българските издатели след представяне на документ, удостоверяващ името на издателството (съдебна регистрация, актуално състояние), адрес за кореспонденция и платена държавна такса.
- Безплатно изпращане на данни за адресите на българските издатели в международния справочник Publishers' International ISBN Directory;
- Безплатни справки за адресите на български и чуждестранни издателства, включени в системата ISBN;
- Контрол по отпечатването на ISBN;
- Поддържане на бази данни на книгите под печат и адресите на издателствата;

- Издаване съвместно с Националната ISSN агенция на Справочник за книгоиздателства, издатели и редакции на периодични издания в България;
- Поддържане на връзки с Международната ISBN агенция в Берлин, националните ISBN агенции от другите страни и сродни организации.

До октомври 2004 г. в Националната ISBN агенция са регистрирани 3300 издатели от 115 населени места, 79 030 книги са получили ISBN. В настоящия момент 87 % от издаваните в България книги са с ISBN.

Таблица 9 Издадени книги и брошури през 2005 с ISBN представя броя на издадени книги и брошури през 2005 с ISBN, Източник: НСИ, 2005.

Таблица 9 Издадени книги и брошури през 2005 с ISBN

	Книги и брошури с ISBN	
Жанрове	Брой книги	Брой брошури
Общо	4853	671
Общо издания	161	53
Философия, психология	202	4
Религия, теология	133	11
Социални науки	1212	131
Филология	137	7
Природни и приложни науки /математика, медицина, физика и др./	948	54
Изкуство, музика и забавление	237	20
Литература/художествена и литературна критика/	1470	360
География и история	353	31

Източник: НСИ, 2005

3.2 Състояние на учебниците за училищата и университетите

От 1990 г. политиката за издателските и разпространителските дейности за учебници е претърпяла значителни промени. В момента съществуват 5-6 големи издателства на учебни помагала и няколко по-малки фирми. Но издателите и разпространителите в еднаква степен са в неловка ситуация заради множеството промени в разпоредбите за оценка и одобрение на учебниците.

3.2.1 Оценка, одобрение и публикуване на учебници

На базата на чл. 1 от Закона за народната просвета е издадена Наредба за оценяване и одобряване на учебниците и учебните помагала. През годините са съществували различни варианти на тези разпоредби, но текстът във версията от 2003 г. създава проблеми и спорове между издателите и Министерството на образованието и науката. Последната редакция на тази разпоредба е Наредба No. 5 от 15 май 2003 и е публикувано в ДВ 49 /27 май 2003., ДВ 72 /15 август 2003., ДВ 46/ 28 май 2004, ДВ 1/3 януари 2006., ДВ 49/16 юни 2006

В Наредба No. 5 се определя: “За всяка учебна година министърът на образованието и науката утвърждава списък от одобрени учебници, които ще се ползват в системата на народната просвета.”

Текстът на гореспоменатото решение е създаден, след като Законът за народната просвета постави ограничение за три варианта на учебници, през годините то става все по-сложно, а процедурата – все по-скъпа. Според издателите основният проблем е ограниченият брой учебници и липсата на добра воля от страна на Министерството да поеме отговорността за избора на тези три варианта. На първия етап, при който Министерството решава дали проектите отговарят на изискванията на учебната програма, всички проекти на учебници преминават успешно процедурата. Вторият етап обаче, в който учителите оценяват и гласуват за всеки отделен проект, като тенденция преминава с определено напрежение. Учителите нямат достатъчно време да се запознаят с проектите и спокойно да дадат своето мнение.

Съгласно решението, когато има три или по-малко варианти на учебници, които отговарят на изискванията на учебната програма, не се прави класиране/подреждане по важност.

Всички разходи за подготовката на проектите на учебници (шест копия за процедурата) и разпространение и представяне на проектите на училищата в цялата страна се поемат от издателите.

През февруари 2007 г. на интернет страницата на МОН е публикуван проект на наредба за изменение и допълнение на Наредба No. 5 от 15 май 2003 за оценяване и одобряване на учебници и учебни помагала, който се обсъжда от издателите. Общото мнение е, че новите положения в проекта не отстраняват проблемите на оценяването и одобряването.

3.2.2 Разпространение

Учебниците обикновено се разпространяват от търговците на книги. Отстъпките, които те получават от издателите са по-ниски от тези за книгите.

Има случаи, когато издателите директно снабдяват училищата със своите учебници и предлагат същия размер на отстъпката.

4 Образователна система

4.1 Образование в университетите (трето ниво)

В България образованието има добри традиции и още от Възраждането се ползва с определен обществен интерес. Уважението към всенародния празник 24 май е един от символите на това отношение към просветата и културата. Хуманитаристиката и по-специално литературата по традиция са добре застъпени в общообразователните програми. Като цяло това е добра предпоставка за формирането на активни читатели и потенциални литератори.

Към Министерството на културата съществува Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография: www.npgpf.hit.bg

В нея в дневна (5 години) и задочна (2 години) форма на обучение се приемат ученици по специалностите: полиграфия, фотография и графичен дизайн.

Кадри за книжния сектор се подготвят в Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ): www.svubit.org. Заведението подготвя специалисти с висше образование с образователните степени „бакалавър” и „магистър”, и образователната и научна степен „доктор” в областите: Библиотекознание и библиография, Информационни технологии, Информационно брокерство, Информационни фондове на културно-историческото наследство и Книгознание и книгоразпространение, Научна информация, Автоматизирани системи за преработка на информация и управление.

Във Факултета по журналистика и масова комуникация на Софийския университет ”Св. Климент Охридски” (www.uni-sofia.bg) функционира катедра „Печат и книгоиздаване”, която осигурява специализирано обучение по печатни медии и агенционна журналистика на специалността „Журналистика” и преподаване на спецификата на пресата за бакалаври и магистри от специалността „Връзки с обществеността”. Преподават се дисциплините: Теория на културата, Пресфотография, Книгата като медия, Графичен дизайн, Дизайн на печатните медии, Дизайн на книгата, Теория и практика на текста, Жанрове в печата, Научно, университетско и енциклопедично книгоиздаване, Теория и практика на текста (редактиране), Типология на списанието, Спортна журналистика, Компютърно опосредствана комуникация, Издателски системи, Теория на четенето, Съвременно световно книгоиздаване, Пресжурналистика, Информатика и информационни технологии, Медийна педагогика (упражнение). Катедра „Печат и книгоиздаване” води обучението по „Книгоиздаване” в образователно-квалификационната степен „бакалавър” и магистърските програми по „Книгоиздаване” и „Печатни медии” за бакалаври и магистри извън програмите на ФЖМК. Обучението на студентите се провежда в Студиото по печат и книгоиздаване, Залата по информационни технологии и нови медии, Фотолабораторията, в учебните зали и комплекси на ФЖМК.

Учебна база на студентите е и учебният вестник.

Във Философски факултет функционират катедрите “Библиотекознание, научна информация и културна политика” и “История и теория на културата”, които също подготвят кадри с потенциал за книжния сектор.

В Нов български университет – София (www.nbu.bg) се извършва обучение по програмите "Език и литература" и "Мениджмънт на книгата и текстови практики", които подготвят специалисти, приложими за книжния сектор.

4.2 Обучение през целия живот

Не съществува системна практика за поддържане на квалификацията в книжния сектор.

През годините на прехода от Министерството на културата и Асоциация "Българска книга" са организирани поредица от семинари, ателиета, лекции и други форми на обучение с помощта на специалисти и организации от Великобритания, Германия, Франция и други страни.

4.3 Професионални училища (второ ниво)

В средното образование няма предложение за създаване на професионален профил, например „търговец на книги”. Образованието и квалификацията се извършва от самите търговци, ако изобщо се прави.

5 Данъчно облагане и публична финансова подкрепа (фискална политика за книгата)

Свободата на словото е гарантирана от конституцията. Основни закони, засягащи книгата са Законът за авторското право и сродните му права и Законът за задължителното депозиране на екземпляри от печатни и други произведения. Положително влияние върху книжния сектор има и Закона за закрила и развитие на културата. Подготвя се Закон за библиотеките. От няколко години в България активно се отбелязва Световния ден на книгата и авторското право (23 април). Все още се поставя проблемът за нарушаването на авторското право в случаи, където размерът на щетите, макар и значителен за ощетената страна (автор, издател) е относително недостатъчен да оправдае продължителността и разноските по една съдебна процедура. Оспорва се високият брой на изискваните екземпляри за депозит, което се сочи като вероятна причина – или претекст – за недепозирание на значителен процент от изданията (по различни преценки от порядъка на 10 до 30%).

Въпреки дългогодишните усилия и кампании на книжната общност данъкът ДДС върху книгата остава без промени през годините на прехода. Бюджетът за книга е крайно редуциран дори в рамките на общия бюджет за култура, който сам по себе си е недостатъчен и под препоръчвания минимум от 1% от общия бюджет. Очаква се Законът за меценатството да създаде някакви възможности за допълнително финансиране на културата, респективно на книгата и литературата, но това предстои да се наблюдава.

Европейската федерация на търговците на книги (EBF) е разработила предложение¹¹ за европейска позиция по въпроса за ДДС. Според това предложение ставката на ДДС, прилагана за печатните книги в страните-членки в момента варира между 0% и 25%. Дирекция „Митници и данъчна политика” на ЕК понастоящем разработва планове за хармонизиране на

¹¹ <http://www.ebf-eu.org/papers.html>

ставките на ДДС в ЕС. Има признаци, че в бъдеще страните-членки може да бъдат задължени да прилагат ДДС от не по-малко от 15% на почти всички продукти и услуги. Обаче страните от ЕС ще могат да налагат намалена ставка от не по-малко от 5% на малък брой стоки, включително печатните книги.

Европейската федерация на търговците на книги вярва, че печатните книги не трябва да се облагат с данък в целия ЕС в бъдеще и че съгласно работата по хармонизирането на всяка страна-членка, която иска да въведе 0% ДДС за книгите, трябва да ѝ се разреши да направи това. Електронните книги трябва да се третират по същия начин. Печатна книга и електронна книга със същото заглавие имат еднакво съдържание и цел.

Книгите имат централна роля при получаването на грамотност, образование и знание от всички видове: специално и общо, формално и неформално, за възрастни или деца, даване на основата на уменията за четене, проучване, разбиране и индивидуална инициатива. Те спомагат за изграждането и разпространението на културата, науката и историята на Европа. Европейската идентичност живее чрез писаното слово.

Европейската федерация на търговците на книги посочва, че ставка от 0% за книгите ще доведе до спадане на техните цени, по-ниските цени ще доведат до повече закупуване на книги и до повишаване на четенето в целия ЕС, потребителите ще имат по-голям достъп и избор за закупуването на книги, тъй като повече книжарници ще се задържат на пазара и потребителите ще могат да избират от по-голямо разнообразие от книги в тях.

Ако се четат повече книги, това ще засили българската икономика чрез повишаване на нивото на образованието, грамотността и програмите за продължаващо обучение. Това ще увеличи инвестициите и заетостта в търговията с книги; здравият сектор ще доведе до повече данъчни приходи за фискалните власти и ще насърчи поемането на рискове и иновации от издателите и търговците на книги.

Като се има предвид положителният ефект и ползите от 0% ставка на ДДС за (i) Европа като цяло, (ii) потребителя и (iii) европейската икономика, Европейската федерация на търговците на книги настоява в плановете за хармонизация, разработвани от Комисията всяка страна-членка на ЕС, която иска да въведе нулева ставка на ДДС за книгите, да има възможност да направи това.

Тази позиция се подкрепя от Съвета на Европа и ЮНЕСКО.

5.1 Закон за меценатството

В края на 2005 година беше приет и влезе в сила Законът за меценатството. Законът урежда обществените отношения, свързани с безвъзмездно предоставяне на помощ за създаване, съхранение и популяризиране на произведения на културата. Според него Меценатство е безвъзмездно предоставяне на помощ от физическо или юридическо лице за създаване, съхранение или популяризиране на произведения на културата пряко и/или чрез организации, подпомагащи културата, регистрирани по този закон.

Организации, подпомагащи културата, по смисъла на закона са юридически лица с нестопанска цел, определени за осъществяване на общественополезна дейност, вписани в Централния регистър на юридическите лица с нестопанска цел за общественополезна дейност при Министерството на правосъдието.

Тези организации могат да играят ролята на посредници между меценатите - дарители и хората на изкуството - получатели на безвъзмездната помощ.

Във връзка със закона, бяха предвидени и съответни данъчни облекчения за дарения за културата в Закона за корпоративното подоходно облагане. Юридически лица, които предоставят безвъзмездно помощ при условията и по реда на Закона за меценатството могат да намалят финансовия си резултат в размер до 15%. Същият е размерът на облекчението и за физически лица дарители по реда на Закона за меценатството

Освен това, освободени доставки по смисъла на Закона за ДДС са даренията на неакцизни стоки или услуги, направени в полза на получатели на безвъзмездна помощ и организации, подпомагащи културата, по смисъла на Закона за меценатството.

Според Закона за местните данъци и такси, освободена от данък дарение е безвъзмездно предоставената помощ при условията и по реда на Закона за меценатството.

Законът за меценатството трябва да създаде възможности за допълнително финансиране за култура, съответно книги и литература, но това все още предстои да се случи.

5.2 Закон за библиотеките

В момента с подкрепата на Британския съвет се изготвя Закон за библиотеките и Стратегия за развитие на библиотеките.

6 Национални политики

6.1 Програма за действие на Министерството на културата

Съществуват редица награди в областта на книгата и литературата. Дейци на литературата са отличавани с държавни награди и отличия, включително с наградата, предлагана от Министерството на културата – “Паисий Хилендарски”. От 1999 г. година се връчват наградите на МК и Община Пловдив на името на Христо Г. Данов – сега в десет категории: Голяма награда за цялостен принос, Българска художествена литература, Българска хуманитаристика, Преводна художествена литература и хуманитаристика, Изкуство на книгата, Книги за деца, Книгоразпространение, Представяне на книгата, Библиотеки и библиотечно дело, Електронно издаване и нови технологии.

Свои литературни и книжовни награди присъждат редица организации и фирми: Министерство на образованието, Асоциация “Българска книга”, Фондация “Вик”, Националният дворец на културата, Верига книжарници “Хеликон”, Съюз на българските писатели, Сдружение на български писатели, Софийски университет и др.

Над 20 са литературните конкурси и награди на името на изтъкнати писатели – от Ботев, Вазов, баща и син Славейкови, Вапцаров до по-съвременни автори. Тези прояви се организират от съответните общини, но имат национален обхват и се провеждат с различна периодичност – 1, 2, 3, 5 години.

6.2 Положението на българските автори – проблеми и тенденции

Положението на българските автори се определя от много фактори. От една страна е налице традиционно уважение и интерес към книгата и литературата. От друга страна икономическото състояние на страната не позволява професионализирането на писателския труд. Ограниченият пазар и разслоението на обществения живот затрудняват налагането на нови имена като национално представителни автори. За разлика от други изкуства писателите не могат да докажат себе си в чужбина поради езиковата бариера, преводът и популяризирането зад граница не получава достатъчна държавна подкрепа. Наблюдава се и общ отлив от сериозната литература за сметка на масовите медии и развлекателните форми на словесността.

6.3 Подкрепа за млади автори (стипендии, обществена подкрепа)

Съществуват форми за подкрепа на млади автори – конкурси, най-популярният от които е “Южна пролет” в Хасково – за дебютна книга. Но много често пътят до първата книга се оказва не толкова труден, колкото пътят от първата книга до следващите.

6.4 Публично спонсорство

Министерството на културата осъществява ежегоден конкурс за издателски проекти “Помощ за книгата”, конкурс за попълване на библиотечните фондове с нови книги, акция “Книги за всички” – предоставяне на ваучери за книги на ученици и студенти по време на националните панаири на книгата, конкурс за подкрепа на превод на български автори и други инициативи.

6.5 Събития на различно равнище – регионални, национални

Два пъти годишно се провеждат национални панаири на книгата в НДК, както и редица регионални прояви: Национален фестивал на детската книга в Сливен, празници “Пловдив чете”, “Маратон на четенето” във Варна и други.

6.6 Книгите и политиците

В годините на прехода сред книжния сектор преобладава усещането за загърбване на проблемите му от страна на политическата класа като цяло. Отделни политици, обаче или сами пишат, или демонстрират уважение към книгата, надхвърлящо среднестатистическо отношение. Първите две издания на възродения Международен панаир на книгата в София (1993 г. и 1995 г.) преминаха под егидата съответно на вицепрезидента (Блага Димитрова) и председателя на Народното събрание (акад. Благовест Сендов). Президентът Георги Първанов е известен с редовното си посещаване на панаирите на книгата и е по собствените му думи усърден читател. Като цяло в отношенията книга-политици има значителен потенциал за развитие.

6.7 Неправителствени организации и фондации, културни центрове

Този тип организации играят голяма роля за поддържането и обогатяването на книжовния живот в България, който осезателно е ограничаван от слабия пазар и неадекватната държавна и обществена подкрепа. Значителни средства отделяше в продължение на редица години фондация “Отворено общество”.

Ценна помощ по отношение на качествени преводни издания оказват културните центрове, посолствата или съответни институции от много държави, като Франция, Германия, Австрия, Испания, Унгария и други. Български издатели успешно защитават свои проекти пред програмите на Европейския съюз.

7 Частно спонсорство

Частният сектор има немалко участие в подкрепата на отделни книги и автори, въпреки, че изглежда книгата е относително по-слабо привлекателна за донорство от други изкуства, които предлагат по-висока степен на зрелищност и медийна атрактивност. Все още спонсорството от частния сектор за книгата е като че ли по-често резултата на лични отношения, отколкото продиктувано от реален бизнес интерес, макар да има добри примери и от този тип.

8 Международни политики и репери/база за сравнение

8.1 Международни (многонационални) политики (ЮНЕСКО, ЕС)

Основната цел на ЮНЕСКО, изграден върху руините от Втората световна война, е да допринесе за създаване на условия за установяване на траен мир в света. В Конституцията на ЮНЕСКО, в един от основните ѝ членове се заявява, че организацията ще “... съдейства за по-добро взаимно опознаване и разбиране между хората (...) и за тази цел препоръчва необходимите международни споразумения за насърчаване на свободния обмен на идеи чрез думи и образи.”

Споразумението от Флоренция (1950) и Протоколът към него, известен като ‘Протокола от Найроби’ (1976) са само два резултата от този мандат.

От приемането на тези два инструмента международният обмен на културни ценности непрестанно нараства. Това се дължи не само на ролята, която тези продукти играят в разпространението на знания за света, които са все повече и повече технологично свързани, но също така и на техния нарастващ дял в международната търговия във времето на икономическа глобализация

Споразумението от Флоренция е формулирано съгласно смисъла Общото споразумение за тарифите и търговията (ГАТТ), което вече е било влязло в сила. Условието на настоящата Световна търговска организация, която замени бившата ГАТТ и която покрива международната търговия с обекти, попадащи под защитата на споразумения за интелектуална собственост, вдъхнаха нов живот на Споразумението от Флоренция. Последното (Споразумението от Флоренция) е един от най-полезните механизми за управление на сложните взаимоотношения между култура и търговия.

8.2 Европейският съюз

Програма Култура 2007 (2007-2013) е главният инструмент на Европейския съюз (ЕС) що се отнася до политиката на ЕС по отношение на културата. Основната цел на програмата е да се разшири общата европейска културна област и да се стигне до появата на европейско гражданство чрез

сътрудничество между творците, културните играчи и културните институции на участващите страни. Специфичните цели на програмата са :

а) да насърчава транснационалната подвижност на хора, работещи в сферата на културата;

б) да насърчава транснационалния обмен на творби и културни и художествени произведения;

в) да насърчава диалога между различните култури.

Повече детайли са дадени по – долу.

8.3 Избрани репери/обекти за сравнение¹²

За да сме способни да дефинираме подходящи цели е полезно да се види развитието и на други пазари в Европа. Следващите няколко ключови индикатори са дадени в някои Европейски пазари, повечето от тях са измежду новите страни членки (присъединяване 2005).

Таблица 10 Великобритания

Оборот (2004)	4,73 млрд. евро (включва продажби във Великобритания и износ) www.statistics.gov.uk)
Новопубликувани книги (и нови издания)	Около 160 000 книги
Средна цена на книга	25 евро с твърди корици, 12 евро с меки корици
Нови книги	Няма информация
Фиксирана цена на книга	Не (премахната през 1995)
Интелектуална собственост	Концепция от Берн Световно споразумение за авторски права (1957/1974)
Статистика за лицензи	
Износ през 2004	2,01 млн. евро
Брой издатели	60.000 (2.275 плащат ДДС)
Брой книжарници	3.100
Разпространение	▪ Книжарници – вериги 39, 7 % ▪ Други книжарници 15, 9 % ▪ Супермаркети 9, 0 % ▪ Клубове на книгата/директни продажби 15,9 % ▪ Интернет: 7 %
Население	Около 60 млн.

¹² <http://www.buchmesse.de/de/index.php?content=/de/brancheninformationen/tlp.html>.

Повече информация може да се намери на този адрес.

Таблица 11 Полша

Оборот (2004)	
Новопубликувани книги (и нови издания)	20.410 (2004: 20.830)
Средна цена на книга	Около 7, 30 евро
Нови книги	12.040 (2004: 11.650)
Фиксирана цена на книга	Не
Интелектуална собственост	Концепция от Берн Световно споразумение за авторски права (1957/1974)
Износ през 2004	90.000 евро
Брой издатели	20.000 (всички кандидатствали за ISBN)
Брой книжарници	2500
Разпространение	▪ Книжарници 39 % ▪ Клубове на книгата/директни продажби 26 % ▪ Интернет 5 % ▪ Директни продажби (училища, частни клиенти и др.) 6 % ▪ Супермаркети 10 % ▪ Сергии 14 %
Население	Около 40 млн.

Таблица 12 Чехия

Оборот (2004)	140 млн. евро
Новопубликувани книги (и нови издания)	16.451
Средна цена на книга	6,25 евро (изданията с меки корици са малко по-евтини, но не толкова популярни)
Нови книги	Няма данни
Фиксирана цена на книга	Не
Интелектуална собственост	Концепция от Берн Световно споразумение за авторски права (1957/1974)
Брой издатели	1.365 са издали поне една книга (регистрирани около 3 500)
Брой книжарници	600 (но съществуват около 2 000 места за продажби, вкл. супермаркети)
Разпространение	Няма подробни данни. Счита се, че 70 % се продават в Прага.
Население	10,2 млн.

Таблица 13 Хърватия

Оборот (2004)	Няма данни
Новопубликувани книги (и нови издания)	2.465
Средна цена на книга	17,78 евро (средно за издания с твърди и меки корици)
Нови книги	Няма информация
Фиксирана цена на книга	Не
Интелектуална собственост	Световно споразумение за авторски права (1957/1974)
Брой издатели	267 (2003)
Брой книжарници	80
Разпространение	На консигнация, няма подробни данни
Население	Около 4,4 млн.

9 ОТРАСЪЛЪТ И ЕВРОПЕЙСКИЯТ СЪЮЗ

Европейският съюз води политика на икономическо и социално сближаване, чиято цел е да допринесе за намаляване на различията в икономическото и социално развитие на регионите. Тази политика също така цели да насърчи регионалното развитие и структурните действия, водещи до промени в икономическия и социалния живот посредством подкрепа за по-бедните и изостанали региони. Финансови инструменти за изпълнение на тази политика са така наречените Структурни фондове (СФ). През годините различни инструменти са били определяни като СФ. За периода 2007 – 2013 Република България като член на ЕС, е бенефициент по СФ, респективно Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и Кохезионния фонд. След присъединяването към ЕС, България повече не получава средства от предприєдинителните инструменти ФАР, ИСПА и САПАРД. Въпреки това като една от най-слабо развитите страни в Европа, България получава финансова помощ от трите СФ.

След преходния период ще е налична и техническа помощ от ЕС, както и помощ между европейските страни и от други донори.

Всяка страна, избираема да получава средства от СФ трябва да подготви пакет от документи, които представя за одобрение на Европейската комисия. Това са Националната стратегическа референтна рамка и Оперативните програми. Съответните български институции разработиха осем Оперативни програми с различен тематичен фокус. Средства по тези програми ще се получават след одобрението им от Европейската комисия и присъединяването на България към ЕС. Оперативна програма **“Развитие на човешките ресурси”** е една от най-подходящите програми, които подкрепят дейности свързани с повишаване стандартите на образование в България.

Развитието на човешките ресурси има за цел да подобри качеството на човешкия капитал и да постигне по-високи жизнени стандарти чрез по-добра заетост и представяне на концепцията за учене през целия живот. Целта е да осигури ефективно и адекватно образование, отговарящо на изискванията на пазара, по-добра здравна система, зависеща от социалната интеграция на

малцинствените групи и хората в неравностойно положение, както и тяхната реализация на пазара на труда.

Оперативната програма е съставна част от Националната стратегическа референтна рамка и целта ѝ е “да се подобри качеството на човешкия живот чрез повишаване на заетостта, достъп до качествено образование и учене през целия живот, и социално включване”. Това означава да се инвестира в хората, да се натрупват нови знания и умения; да се утвърди практиката на усвояване на знания през целия живот в името на възможностите за реализация през целия живот; да се гарантира на всекиго пълноценно участие в обществото; да се постигне по-висока гъвкавост на работната сила; социалната защита да стане по-устойчива и „активна“; да бъде осигурено равенство на възможностите, и най-накрая да се постигне икономическо и социално сближаване.

За постигане на поставените цели се предвижда Оперативната програма да бъде фокусирана върху реализирането на следните приоритети и цели:

Приоритет 1: Насърчаване на устойчивата заетост и развитие на приобщаващ пазар на труда

Операции:

- Заетост чрез развитие на предприемачеството, с цел създаване на нови работни места.
- Интеграция на малцинствените групи на пазара на труда.

Приоритет 2: Повишаване конкурентоспособността и адаптивността на заетите

Операции:

- Повишаване на професионалните умения на заетите хора.
- Повишаване гъвкавостта на пазара на труда.
- Подобряване качеството на работните условия и пространства.

Приоритет 3: Повишаване качеството на образование и обучение в унисон с нуждите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието.

Операции:

- Подобряване качеството на образователните услуги.
- Модернизиране на образователната система.
- Разтягане на връзките между образователните институции и бизнеса както и с изследователския сектор.

Приоритет 4: По-добър достъп и интеграция до образование и обучение*Операции:*

- Достъп до образование и обучение на хора в неравностойно положение.
- Деца и младежи в образованието и обществото.
- Разработване на системи за учене през целия живот.

Приоритет 5: Социална интеграция и заетост чрез развитие на социалната икономика*Операции:*

- Подкрепа на социалната икономика.
- Социални услуги за осигуряване на заетост.
- Заетост чрез по-добро здраве.

Приоритет 6: Подобряване ефективността на институциите на пазара на труда, социалните и здравни услуги.*Операции:*

- Развитие и модернизация на системата на пазара на труда.
- Укрепване капацитет на институциите за осигуряване на социални и здравни услуги.

Приоритет 7: Транснационално сътрудничество

Основна цел на този приоритет е да предостави платформа и да осигури възможност на ползвателите да почерпят от опита по програма EQUAL, както и да се обменят идеи и планове за най-добрите начини за използване на Европейския социален фонд в следните насоки: заетост, образование и обучение и социално приобщаване.

Друга програма, която може да допринесе за подобряване на икономическите условия в страната е Оперативна програма “Развитие на конкурентоспособността на българската икономика 2007-2013”.

Целта на подкрепата в рамките на ОП “Конкурентоспособност” е развитие на конкурентен и ефективен производствен и бизнес потенциал, да допринесе за увеличаване на икономическия ефект и да подпомогне необходимите структурни промени в икономиката с оглед постигане на устойчив напредък и реално сближаване през програмния период. За постигане на поставените цели се предвижда подкрепа за развитието на производителността и ефективността на малки и средни предприятия, подпомагане развитието на иновациите и новите технологии, подобряване на общия климат на бизнес средата. Оперативната програма да бъде фокусирана върху реализирането на следните приоритети и цели:

Приоритет 1: Развитие на икономика, базирана на знанието и иновационни дейности*Операции:*

- Насърчаване създаването на бизнес, основан на иновативни идеи.
- Насърчаване на научно-изследователски дейности в ММСП.
- Подкрепа за насърчаване на патентни.
- Развитие на благоприятна про-иновативна среда, подкрепяща ММСП.

Приоритет 2: Увеличаване на производителността на предприятията и развитие на благоприятна бизнес среда*Операции:*

- Модернизация на управлението и технологиите в МСП.
- Осигуряване на достъпни и качествени консултантски и информационни услуги за бизнеса.
- Намаляване на енергоемкостта на производството и разнообразяване на енергийните източници.
- Укрепване на производствения капацитет и достъпа до пазари, чрез използване предимствата на бизнес кооперирането.

Приоритет 3: Финансови ресурси за развиване на предприятията*Операции:*

- Облекчаване на условията за (не)банково кредитиране за МСП.
- Осигуряване финансиране за високо рискови инвестиции.

Приоритет 4: Укрепване на международните пазарни позиции на българската икономика*Операции:*

- Повишаване обема и икономическия ефект от привлечените инвестиции.
- Предоставяне на тематична и качествена информация за чуждите пазари.
- Облекчаване на достъпа до европейския и други международни пазари.

9.1 Програми на Общността “Култура 2000” и “Култура 2007”

Култура 2000 е програма на Общността с период на действие 7 години (2000-2007), респективно с бюджет от 236, 5 мил. евро. В контраст с предходните финансови инструмент, програма Култура 2000 финансира грантове за проекти относно сътрудничество във всички сфери на изкуството и културата (предоставяне на изкуства, пластични и визуални изкуства, литература, наследство, история на културата и т.н). Програма Култура 2000 е създадена с Решение No 508/2000/ЕС на Европейския парламент и Съвета, прието на 14

февруари 2000 г. и продължена с Решение No 626/2004/ЕС на Европейския парламент и Съвета на 31 март 2004 г.

Целта на програмата е да допринесе за развитието на културна сфера, характеризираща се с разнообразие и културно наследство.

Тя цели да насърчи културното творчество и мобилност, достъпа на всички до културата, разпространението на изкуството и културата, межкултурния диалог и познаване на историята на европейските граждани. Програмата хармонизира с културната социална интеграция и ролята ѝ за социално икономическо развитие.

Европейската комисия изпълнява програмата с помощта на Комитет за управление. Той селектира проекти въз основа на мнения на екип от независими експерти. Понастоящем, участници от 30 европейски страни са взели участие в програма Култура 2000: 27-те страни-членки и трите страни от Европейското икономическо пространство (Исландия, Лихтенщайн и Норвегия). Меморандуми за разбирателство бяха подписани с всяка от тези страните.

Създадена да представя артистичното и културно сътрудничество в Европа, както и да разширява общокултурното пространство, програма Култура 2000 подкрепя културни проекти с европейски мащаб от момента на тяхното идейно начало до етапа на разработване, организиране и изпълнение. Дейностите. Подкрепяни от програмата включват фестивали, занаятчийски курсове, изложби, нови представления, турнета, преводи и конференции. Тези дейности са насочени както към хора на изкуството и културни оператори, така и към по-широка аудитория, в частност млади хора и такива в неравностойно социално и икономическо положение. Повечето от проектите имат мултимедиен аспект като създаване на интернет страници и дискуссионни форуми.

България участва в програма Култура 2000, като Министерство на културата е определено с Решение на Министерския съвет за координатор по програмата.

Европейската комисия, водена от амбицията да създаде общо културно пространство, зачитайки националите и регионални различия, предложи нова програма за периода 2007 – 2013 г. “Култура 2007”¹³ целяща да развие транснационалното културно сътрудничество чрез подкрепа дейности за култура, Европейски организации в сферата на културата, изследвания, анализи, информация и комуникации.

Култура 2007, позовавайки се на програма Култура 2000 и разширявайки нейния обхват, цели с предложения бюджет в рамките на 408 мил. евро да осигури стабилна европейска добавена стойност, посредством следните 3 цели:

- Транснационална мобилност на всеки, работещ в културния сектор на ЕС.

¹³ [Проекторешение на Европейския парламент и Съвета на Европа, за стартиране establishing the Culture 2007 programme \(2007-2013\)](#)

- Транснационално разпространение на произведения на изкуство и културата/художествени произведения.
- Межкултурен диалог.

9.2 Нова програма в сферата на образованието и обучението

На 25 октомври 2006 г. Европейският парламент прие предложението на комисията за нова програма на действие в сферата на образованието и обучението. За първи път, една програма дава възможности за обучение от детството до старостта. Програмата за учене през целия живот¹⁴ обхваща периода 2007-2013 и е наследник на програмите Сократ, Леонардо да Винчи, eLearning. Тя разполага с бюджет от 7 милиарда евро за подкрепа проекти и дейности, които насърчават обмена, сътрудничеството и мобилността между образователните и обучителни системи в ЕС с цел да се превърнат в световен еталон за качество.

Програмата за учене през целия живот е свързваща структура, изградена от четири стълба или под-програми. Грантове и субсидии се отпускат за проекти, които допринасят за повишаване на транснационалната мобилност на индивидите, поощряване на двустранни и многостранни сътрудничества или подобряване качеството на образование и обучение и образователните системи посредством многонационални проекти, подкрепящи например иновации. Четирите стълба на програмата са:

1. Програма Коменски (1,047 милиона евро) е адресирана към преподавателските нужди, както и нуждите от обучение на всички в предучилищната и училищна система до етапа на средното образование, както и на респективните институциите и организациите, ангажирани в този процес;
2. Програма Еразъм (3,114 мил.евро) е адресирана към преподавателските нужди, както и нуждите от обучение на всички в сферата на висшето образование, включително назначаване на транснационални студенти в предприятия, а също и институциите и организациите предлагащи такъв тип образование и обучение;
3. Програма Леонардо да Винчи (1,725 милиона евро) е адресирана към преподавателските нужди, както и нуждите от обучение на всички в сферата на професионалното образование и обучение, включително назначаване на транснационални студенти в предприятия, а също и институциите и организациите предлагащи такъв тип образование и обучение;
4. Програма Грюндвиг (358 милиона евро) е адресирана към преподавателските нужди, както и нуждите от обучение на всички в сферата на обучението за възрастни, а също и институциите и организациите предлагащи такъв тип образование и обучение;

¹⁴ Информация за програмата :

http://ec.europa.eu/education/programmes/newprog/index_en.html

Тези четири стълба са свързани с програмата, позната като “пресечна програма” (369 милиона евро), която следва следните четири дейности:

- Политическо сътрудничество и иновации в процеса на учене през целия живот;
- Насърчаване на изучаване на езици ;
- Развитие на иновативно ICT-базирано съдържание, услуги, педагози и практика за учене през целия живот;
- Разпространение и използване на резултатите от дейностите, подкрепяни от Програмата за учене през целия живот и предшестващите програми, както и обмен на добри практики.

В заключение, тези дейности ще бъдат допълнени и доразвити от новата програма “Жан Моне” (170 милиона евро), която подкрепя институции и дейности в сферата на Европейската интеграция.

За изпълнението на програмата за учене през целия живот е предвиден бюджет от 6 970 милиона евро за период от 7 години от 1 януари 2007 до края на декември 2013.

9.3 Ново поколение образователни и културни програми

ЕК прие законово предложение за ново поколение от програми в сферата на образованието и културата, които са част от по-големия пакет на финансовата перспектива 2007-2013. Те обхващат предложение за нова интегрирана програма за учене през целия живот, като последовател на програмите Медиа, Култура 2000 и Младеж. Предложението за нова програма за “гражданско участие” беше обявена в началото на 2005.

Тези четири предложения са основани на оценка на програмите и на широки консултации с заинтересованите за бъдещето на програми на Общността в сферата на образованието и културата. Те също така отразяват ориентирите, заложили в съобщение на ЕК от март 2004¹⁵.

Общия бюджет на тези четири програми за периода 2007-2013 е около 16 милиарда евро. През 2013 г. тези програми ще възлизат на около 2 % от общия бюджет на ЕС.

Таблица 14 Бюджет на образователни и културни програми

(милиона евро)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Общо
Учене през целия живот	1.220	1.387	1.617	1.859	2.176	2.505	2.856	13.620
Младеж	111	126	128	131	133	141	145	915

¹⁵ Communication of the Commission « The new generation of Community Education and Training programmes after 2006 », COM (2004) 156. Communication of the Commission “Making Citizenship Work”; COM (2004) 154.

Медиа	105	112	133	150	171	184	200	1.055
Култура	45	47	51	57	62	69	77	408
Общо	1.481	1.672	1.929	2.197	2.542	2.899	3.278	15.998

Общо отпуснатият бюджет за тези програми ще се увеличи с 185 % през периода 2007-2013 г., сравнен с периода 2000-2006 г. или от около 5,6 милиара евро до 16 милиарда евро. Увеличението ще е особено осезаемо за новите интегрирани програми за учене през целия живот: общия бюджет ще се увеличи до 246 % тоест от под 4 милиарда евро 13.620 милиарда евро. Това отговаря на приоритетите за образование и обучение, част от целта за развитие ЕС като напреднало общество на знанието с устойчиво развитие, с повече и по-добри работни места и социално сближаване. Това ще допринесе също така за развитието на образователните и обучителни системи в Европа (посредством иновативен пилотен проект), както и до появата на Единна сфера на знанието (чрез фокусиране мобилността на хората).

Таблица 15 Увеличение на бюджета на образователните програми по периоди

(милиони евро)	2000-2006	2007-2013	Увеличение в %
Учене през целия живот	3.935	13.620	246%
Младеш	757	915	21%
Медиа	638	1.055	65%
Култура	294	408	39%
Общо	5.623	15.998	185%

Сравнявайки бюджет 2006 с бюджет 2013 се илюстрира планираното увеличение за програмите на Общността в сферата на образованието и културата. Бюджетът на програмата за учене през целия за живот скача от 608 милиона евро през 2006 г. на 2.856 милиона евро през 2013 г., тоест четири пъти повече. Увеличаващия се фактор ще е 2.0 за Култура и 2.1 за Медиа. Същият ще бъде 1.3 за Младеш.

В рамките на програмата за учене през целия живот, Еразмус получава 43% от бюджета, следван от Леонардо да Винчи (27%) и Кименски (12%).

Тези програми отговарят на желанието на ЕК да рационализира съществуващите инструменти. Броя на законовите инструменти за образователните и културни програми е намален от 16 на 8, а броя на бюджетните линии от 35 на 8. Програмите на Общността ще бъдат също така много по гъвкави и лесни за използване. Планираното преглеждане на финансовите правила би могло да доведе в този контекст до последващо опростяване.

Болшинството от програмите за учене през целия живот и Младеш ще се управляват по децентрализиран път чрез мрежа от национални агенции. Укрепването на тази система ще осигури по лесно използване чрез

националните езици, разбиране на националните системи, т.н. За интегрираната програма за учене през целия живот е предложено увеличение на кредитните пропорции, управлявани от агенциите до повече от 80 %. Остатъкът се управлява директно от ЕК или се делегира на изпълнителна агенция (която е планирана да замени съществуващите офиси за техническа помощ и офиси).

Програмата за учене през целия живот ще подкрепи рекорден брой следващи, преподаващи и работещи в друга европейска страна. Таблицата по-долу показва ръст в годишния брой на мобилността (актуална до 2002, предвидима до 2013) по новите програми и техните предшественици:

Таблица 16 Мобилност

	1983	1987	1995	2002	2006***	2007	2011	2013	Общо
Еразмус студенти		3,244	84,642	123,957	165,000 (170,000)	213,000	310,000	390,000	3,750,000
Леонардо назначения		2,500*	21,000**	42,500	65,000 (50,000)	67,000	115,000	150,000	1,250,000
Общо	1,000	5,744	105,642	166,457	220,000	280,000	425,000	540,000	5,000,000

* Програма Comett

** Леонардо да Винчи, фаза 1

*** Университетските стажове ще се прехвърлят от Леонардо към Еразмус от 2007. Цифрите в скобите показват резултата от това прехвърляне по данни за 2006 г., така че те да се сравнят с тези за 2007 и в бъдеще.

9.4 Дигитални библиотеки

Една от политиките на ЕС е да подкрепя дигитализацията на културните сбирки. Дигитализацията и онлайн наличните културни сбирки дават възможност за по-добър достъп на европейските граждани до тях. Също така се осигурява възможност за консултации посредством компютър, книги, вестници и филми за самите държави и другите страни.

Една от основите на обща европейска дигитална библиотека е проектът за Европейска библиотека (TEL), съфинансиран по 5 - та рамкова програма (1998-2000). Европейската библиотека е интернет портал, който предлага достъп до комбинирани ресурси на националните библиотеки в Европа. До края на 2006 г. следва да се изгради пълно сътрудничество между библиотеките в Европа. До 2010 г. Европейската дигитална библиотека следва да бъде разширена за да включва сбирки от архиви, музейни и други библиотеки, както и възможни издатели. Подкрепящ изграждащ блок идва от проекта “Михаел”, който създава преглед на съвместно съществуващи дигитални колекции в страните-членки.

Дигитални активи съществуват във всички страни-членки на ЕС. Усилията са частични и напредъкът е сравнително бавен. Поради тази причина е необходим общ стимул на ниво ЕС с цел да се ускори процеса на дигитализация и възможността за достъп до материалите онлайн. Преди всичко страните членки трябва да инвестират за да дигитализират техните културни наследства, съхранени по традиционния начин (книги, снимки на хартия, фотографски негативи, филми на лента, музика на касети и т.н). Но

изграждането на една богата Европейска дигитална библиотека не е само въпрос на средства. Също така се изискват организационни усилия, като се предполага, че е необходимо да има налични условия за дигитализация и онлайн достъп до културното съдържание.

На 24 август 2006 г. ЕК публикува препоръка за дигитализация и онлайн достъп до културните материали и тяхната консервация. В препоръката Комисията посочва да се предприемат действия в различни насоки, започвайки от въпроса за копирането /пиратството/ до изграждане на производствена линия за дигитализация. ЕК призовава страните-членки да е заемат с запазването на дигиталното съдържание в систематичен вид с цел да осигурят дългосрочен достъп до материалите.

ЕК ще мобилизира също така и финансови ресурси за действия, осигуряващи истинска европейска добавена стойност. По линия на новата рамкова програма на ЕС, започнала от 2007 г., ЕК ще даде своя принос за изследване на дигиталното съхраняване и достъпа до културното съдържание. Програмата финансира мрежа от центрове, компетентни при дигитализация и дигиталното запазване. В рамките на програмата e-Contentplus се осигуряват **60 милиона евро** за подобряване достъпа и използваемостта на Европейското културно и научно съдържание.

9.5 Европейски стандарти, норми и директиви

От 2002 е предприета ревизия на Евростат класификацията на книги за изпълнение през 2007 г. Новата класификация е представена в службите на ЕК, за да се вземе предвид фактът, че това би било добра възможност за представяне на книгите по по-подходящ начин от настоящия. Понастоящем книгите са класифицирани в търговката статистика на Евростат както следва: “Сра 952471” Служба за продажба на книги на дребно, вестници и канцеларски материали.

Федерацията на европейските книготърговци би могла да бъде класифицирана отделно под “Служба за продажба на книги на дребно”. Поради огромното значение на книгите в културен и социален аспект Европейската федерация на търговците на книги държи на факта, че е от особено значение да се предоставя правдоподобна статистика, която може да служи както на вземащите решения в рамките на европейските институции и страните членки, така и на тези заети в търговията с книги чрез точни снимки на книгите, представяни по панаирите и да даде насоки къде следва да бъдат насочени усилията за по-добро представяне на книгите и четенето.

10 Анекс 2: Списък на членовете на Консултативния съвет

Министерство на културата	Надежда Захаријева
Министерство на културата Дирекция “КДБ”	Игор Чипев
ДАМС	Соня Костадинова
Народна библиотека “Св.Св. Кирил и Методий”	Проф. Боряна Христова
Министерство на икономиката и енергетиката	Стефан Узунов
Столична община Дирекция “Култура”	Петя Йотова
ИАХМСП Дирекция “ФАПО”	Петя Семерджиева
Асоциация “Българска книга”	Йонко Йончев
Съюз на народните читалища	Ирена Петева
Съюз на библиотечните и информационните работници в България	Ваня Грашкина
Съюз на печатарската индустрия	Петър Кънев
Съюз на преводачите в България	Мария Петкова
Синдикат на българските учители	Катерина Христова
Фондация за развитие на читалищата	Емилия Лисичкова
Държавна агенция за закрила на детето	Радиона Никова
Българска агенция за инвестиции	Татяна Тондурска
Съюз на българските художници	Цвятко Остоич
Български пощи	Ева Димчева
Университет “Свети Климент Охридски”	Иванка Янкова
Д&Д Експрес ООД	Димитър Георгиев
Академично издателство “Проф. Марин Дринов”	М. Михайлова
АБК Издателска къща “ЕРА”	Цветелина Дечева
АБК Издателство “Летера”	Надя Фурнаджиева
АБК Книгоразпространение	Илияна Андонова

11 Анекс 3, Становища от обществената дискусия, проведена в периода 19.12.2006 и 09.02.2007.

Становище на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”

Във връзка с окончателното изработване на Стратегия за развитие на книжния пазар в България искам да направя някои предложения, които са съгласувани с ръководството на Народната библиотека:

1. **Промени в Закона за задължителното депозиране на екземпляри от печатни и други произведения**, които не се отнасят единствено до броя на депозитните екземпляри, а до всички изменения, от които се нуждае този нормативен акт.

Причини за предложението и аргументи:

Появата на електронните издания с динамичен характер и необходимостта от включването им в системата на задължителното депозиране налага **преразглеждане на концепцията за обхвата на закона**. Тези и някои други обстоятелства ми дават основанията да поставя въпроса за промени в системата на задължителното депозиране. В какво трябва да се състоят те:

- разширяване на обектите;
- разширяване на депозиращите субекти;
- намаляване на броя на задължителните екземпляри;
- съкращаване на сроковете за депозиране;
- терминологични промени.

Съобразявайки се с препоръка № 3, направена от Международната конференция на националните библиографски служби (ICNBS) (Копенхаген, 1998 г.) и с препоръките от 2000 г. на ЮНЕСКО за законодателството за задължителния екземпляр, където бе обоснована необходимостта от включването на електронните издания в цифров формат в системата на задължителното депозиране, предлагам, **електронните документи с отдалечен достъп** (от типа електронни книги и електронни списания, разпространявани онлайн) максимално бързо да станат обект на действащия Закон за задължителното депозиране на екземпляри от печатни и други произведения. Присъединяването на този вид документи към системата на задължителното депозиране ще легитимира твърдението, че онлайн публикациите са важна част от националното документално наследство, ще осигури правното основание на Народната библиотека да получава всички онлайн публикации, ще осигури разширяването на обектите в текущата национална библиография, а също така ще създаде по-ефективна и надеждна основа за работа на националната библиографска агенция с издателите, както в случая с печатните издания. Разбира се, веднага трябва да се отбележи, че на този етап е доста трудно към обектите на националната библиография да бъдат присъединени и електронните документи, които са на свободен достъп в Интернет, т.е. web-сайтове и web-страници. Трудностите идват, преди всичко, от програмното и техническо състояние на Народната библиотека и от липсата на държавна политика по отношение на развитието и финансирането на тези

дейности, независимо от това, този вид документи също трябва да влязат в обхвата на закона.

Един от най-конфликтните въпроси за решаване беше и в бъдеще ще бъде въпросът **за броя на задължителните екземпляри**. В действащия закон на практика се утвърди принципът на използване на системата на задължителното депозиране за комплектуване на библиотечните фондове, без това да е посочено като цел и задача на закона. За да се избегне това противоречие и той да бъде съобразен със съвременните тенденции в европейското законодателство, би трябвало да се въведат някакви допълнителни критерии при определянето на окончателния брой на задължителните екземпляри. Убедени сме, че претенцията за получаването на депозитни екземпляри трябва да се базира на необходимостта от осигуряване на обществен достъп до публикациите и до възможността фондовете от тях в отделните библиотеки да бъдат основа на задълбочена библиографска работа и коопериране на усилията за библиографско отразяване на националната издателска продукция. Извършването на подобна кооперирана дейност, както и разходите по дълготрайното съхраняване на фондовете от депозирани материали трябва да бъде финансирано и контролирано от държавата по определен ред, тъй като е свързано с изпълнението на функции от национално значение. Така дефинирани решенията за развитието на системата за задължителното депозиране в страната могат да бъдат фактор за коопериране на библиотеки от определен вид и естествено изграждане на отделен модул на библиотечната система, който може да представлява **Консорциум на депозитните библиотеки**. В него трябва да бъдат включени представители от всички институции, които получават задължителни екземпляри. Ако подобно виждане се възприеме, то може да стане основа на бъдещи промени и на нормативната уредба на библиотечното дело в страната.

Във връзка с направеното предложение Народната библиотека се ангажира да направи допълнително проучване на икономическото развитие на отделните региони в страната и на съответните регионални библиотеки, на традициите в областта на депозирането, на възможностите за кооперирана дейност с отделните библиотеки и др., за да може да предложи обоснована и аргументирана бройка на депозитните екземпляри.

Заб. Предложенията, свързани с обхвата на закона и с броя на задължителните екземпляри би трябвало да намерят място в т. XIV (стр. 8), т. 4.3 (стр. 18).

2. Създаване на български онлайн регистър на издаваните книги. Идеята е много добра и Народната библиотека, която изпълнява ролята на национална библиографска агенция може да участва в изграждането на този регистър по различни начини:

- на първо време, до създаването на националния регистър, Народната библиотека би могла да публикува на своя сайт информация за новополучените книги по депозит – с едноседмична периодичност;

Заб. За изпълнението на тази задача библиотеката ще се нуждае от допълнителни средства за – изработването на софтуер, с който ще се осигури

търсене по отделни елементи от библиографското описание, напр. автор, заглавие, издател и др. и закупуване на техника (компютри);

• при създаването на концепция за окончателния вид на националния регистър да се имат пред вид следните факти:

1. Националната агенция за ISBN изгражда и поддържа база данни на книгите под печат, която може да се използва като основа на този регистър;

2. на Народната библиотека и предстои закупуване на интегрирана библиотечна система (COBISS) за обработка на всички видове документи, за изработването на машинните каталози и изданията на текущата национална библиография, за осигуряване на участие в международните системи ISBN, ISSN и др. Системата COBISS се разработва от института IZUM в Марибор (Словения) и създаването на програмен продукт за национален регистър на книгите, издадени в България, би могъл да се възложи като задача на този институт;

3. необходимост от използване на едни и същи стандарти и формати при изработването на информацията (книжарска, библиографска и др.).

Заб. Изключително полезно и необходимо е да се проучат възможностите на продукта ONIX, предназначен за такива цели.

С уважение: Антоанета Тотоманова

Становище на г-н Детев, Клуб „Орфей”

Казвам се Йордан Детев и съм управител на Българско общество за мултимедийно изкуство, с издателство към същото (<http://detev.com>). Преподавам виртуална култура в магистърската програма със същото име към Философския факултет на Софийския университет „Климент Охридски”. Главен редактор съм на новото списание „Клуб Орфей – Легендата продължава” (<http://orpheusmagazine.net>). Автор съм на книги със специализирана тематика, както и на такива посветени на проблемите на древната българска култура. Композирал съм един балетен спектакъл, електронна и филмова музика. Имам няколко филма отличени с престижни международни награди. Създал съм първият компютърно анимационен филм, както и първата мултимедия в България.

Искам да споделя разнообразния си опит, като взема отношение по проекта „Стратегия за развитие на българския книжен пазар”.

Книжният пазар беше и остава в Реалния свят, който има алтернатива във Виртуалния свят. Това поставя с особена острота въпросът: с какво е различна книгата от останалите носители на информация? Нейна основна дилема днес е дали тя ще запазва качествено новите възможности на информацията. Това може да удължи или съкрати живота ѝ. Колкото до периода на нейната актуалност, очевидно той изтича. Но това далеч не е повод за трагедии. А повод за... промяна. Това и очакваме от стратегията за развитие на книжния пазар. В нея няма място нито за стратегията на щрауса – глупаво е да се правим, че не забелязваме основните му конкуренти, нито за стратегията на конфронтацията – задържането на естествените процеси на развитие има една-единствена цена – принудително посещение на бунището. Промяната има за цел да подобри <Книгата> точно толкова колкото е необходимо сега. С

тази цел единствено, ще предложи няколко стъпки, почерпени от прегледа на Стратегията, която получих:

1. Очевидно проблемите на книгата днес не се решават само от книжарите, затова обсъжданията следва да се разширят с включването на (поне) още две висши държавни ведомства – Министерствата на Образованието и на Информацията. Без тяхното участие, всяка стратегия е обречена да се превърне в... тактика от вчерашния ден. Образованието трябва да приеме няколко наложителни и актуални инициативи свързани с новите технологии и форми, както и с факта, че зад граница днес има твърде много българи, които искат да си останат българи. В търсенето на отговор как да им помогнем за това, ще се откриват много и ценни възможности.

2. Към изградения сега механизъм и играчи, разработващи, участващи или просто заинтересовани от Стратегията, да се присъедини един експертен съвет по ВИРТУАЛИЗАЦИЯ* (в крайна сметка на книгата, като класическо начало на авторството) с участници: Информационното общество на проф. Бърнев, Института по информатика при БАН, Информатиците от другите ВУЗ-ове, магистърската програма „Виртуална култура”, Българското общество за мултимедийно изкуство и др. Най-малкото ще се констатират очевидни неща, като например как книжния пазар днес да се разшири, според логиката на развитие, в мултимедийен, какъвто – с нас и без нас – е.

3. За да се „ремонтират” качествено доскорошните „дворци на книгата” – библиотеките и читалищата, те самите трябва да станат отново привлекателни за днешната публика, а това означава всяка градска библиотека и по възможност читалище да има добре оборудвана и поддържана мултимедийна* зала, а на останалите места трябва да има мултимедийни кабинети. Тук отново може да помогне Съветът по Виртуализация.

4. Друг дворец на книгата са книжарниците – на тях също трябва да се помогне с разнообразни инициативи за привличане вниманието на публиката. Веднага предлагам нощта срещу 23 април (деня на книгата) да се превърне в Нощ на книжарниците (по подобие на Нощта на музеите и галериите), като част от програмата „Четяща България”. Готов съм да предоставя и подробен сценарий за събитието, както и за неговото медийно обезпечение.

5. Добре е да се помогне с ноу хау и на издателствата, защото те са ковачниците на новите доспехи на Информацията, па била тя и в книжен вариант. Това включва дори създаване на магистратури.

6. Да се разработи «**ПОРТАЛ БЪЛГАРСКА КНИГА**». Който го поръча и финансира ще направи благо на целия български народ у нас и в ЧУЖБИНА! Подчертавам в чужбина, защото там забягнаха българи, които не само обичат да четат, но и да пишат. А пътя на българската книга в чужбина е дълъг и скъп, при наличие на интернет и безперспективен.

7. Усилията за правилно функциониране на книжния пазар изискват непрестанни грижи за повишаване делът на хората, които четат книги. Трябва да се потърсят и разработят и алтернативни форми за привличането на нечетящата публика – едно изследване по въпроса може да доведе до Програма в тази насока, с примерни опции «Говорещи книги», Радио книги и др. Това ще покаже, че помагаме на хората, а не само на себе си. Например, още сега мога да снабдя учениците с MP3-и, на които са записани книгите за

задължителен прочит по български език и литература. Разбира се, всичко това трябва да стане с пълно зачитане на авторските права.

8. За останалото нека имат грижи специалистите. Очевиден факт е, че страната закъсня и позакъса с модерното обучение, от което всички изпитваме остър недостиг на умения в информационните или state-of-the-art технологиите, затова всички мерки за повишаване квалификацията на кадрите на всички равнища изглеждат не само оправдани, но и задължителни. Относно методите и формите за виртуализация на определени заглавия обаче е добре това да са теми за Експертния съвет по виртуализация в образованието и културата. (ЕВОК)

И да не забравим – Виртуализацията на българската книга може да я издигне в нови и високи орбити, но може и да я срине, защото „преводът” не е и не може да бъде дословен, а има цената на ново произведение.

* Виртуализация – превеждането на книги и други остарели носители в електронен архив, бази данни и бази знания, създаване на техни инварианти и електронни форми в интернет, мултимедиа, DVD и т.н.

* Мултимедиотека – място за съхранение и показване на компютърно и интернет базирани електронни продукти.

София, 24.01.2007 г.

Становище на „Български пощи” ЕАД

С е-mail от 29 януари 2007 г. г-жа Надя Йоргова, експерт „Стратегическо управление и корпоративно развитие” изказа подкрепата на „Български пощи” за Стратегията за развитие на българския книжен пазар.